

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057 (print)
ISSN 2520-2065 (online)

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 17 (97) / 2020
2 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 17(97)

2 том

Київ 2020

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилюк Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ніценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтєн Інгаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлісу Азербайджанської Республіки (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Іманлі Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растислав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словачка Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

- Mirzayeva Ayun**
TOURISM: TRADITIONS OF HOSPITALITY AND CULTURE..... 8
- Марченко Ольга Іванівна, Пустіва Вікторія Олегівна**
ПОТЕНЦІАЛ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 11
- Пасулька Каріна Юріївна, Кушнір Наталія Олексіївна**
МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ..... 21
- Рихард Артур Юрійович**
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «КОНСАЛТИНГ» 28
- Скрипник Маргарита Іванівна, Шайнюк Ірина Володимирівна**
ОБЛІК ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ 32
- Ярема Олег Романович, Долінський Богдан Євгенійович**
РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ ПОСТКЕЙНСІАНСЬКИХ ТЕОРІЙ ЕКОНОМІЧНОГО
ЗРОСТАННЯ ТА ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ 37

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

- Кахнова Марина Геннадіївна**
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ АВТОНОМІЇ ВОЛІ ДЛЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ (КОНТРАКТІВ) 42
- Чернєва Катерина Борисівна**
ДОСТУП ДО ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ VS. ДОСВІД КРАЇН ЄС..... 46

Mirzayeva Ayan

*PhD-Student of the Institute of Control Systems
Baku State University*

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-17-6441

TOURISM: TRADITIONS OF HOSPITALITY AND CULTURE

Summary. Hospitality – one of the fundamental concepts of human civilization – has long turned into an industry that employs many millions of professionals. The hospitality industry unites tourism, hotel and restaurant business, catering, recreation and entertainment, organization of conferences and meetings. Mentions about the first enterprises of the hospitality industry, which provided both accommodation and catering services, taverns, can be found in manuscripts that scientists attribute to the era of ancient Greece and ancient Rome.

Key words: tourism, hospitality, economy, traditions.

Recently, one can observe an increase in competition in all areas of the economy of developed countries. The most important challenge is attracting customers and creating the highest level of service offered.

Like any other area of the economy, the hospitality industry needs a certain structure and integrity that would ensure its competitiveness.

The hospitality industry includes:

- 1) catering establishments;
- 2) transport services;
- 3) cultural and entertainment services

Hospitality means being kind to guests or welcoming guests. In other words, this concept can be explained as the production of services with the manifestation of personal attention to the tourist and the ability to feel his wishes and needs. The hospitality industry is about providing a tourist as a potential consumer with home comfort and creating an environment that would meet all the needs and requirements of the client.

The word “tourism” comes from the French word “tourisme” (from tour — “walk, trip, travel (trip, hike) in free time, one of the types of outdoor activities”) [1].

The hospitality industry aims to create a positive program to attract tourists, vacationers, travelers, and the tourism industry is associated with the provision of services for sending tourists to various countries or cities.

From all that has been said above, we can conclude that any travel of a person, regardless of his place of stay, should be accompanied by cordiality and attentiveness on the part of the staff who provide him with services. However, in practice, situations arise when the service staff behaves in relation to the tourist is not entirely hospitable. Such behavior causes dissatisfac-

tion and complaints from the guest, thereby damaging the reputation of the company. It is the lack of understanding between customers and service personnel that has become one of the main reasons for the emergence of this type of service as self-service.

Thanks to new technologies in the XXI century. We managed to satisfy the needs of tourists without resorting to personal communication with the staff (including booking rooms in hotels, ordering food in the room, etc.). Technological progress has made it possible to significantly reduce customer contacts with staff, while maintaining positive emotions and a warm environment for the customer.

But it should be noted that not all customers like machines and mechanisms as service personnel. Therefore, the enterprises of the hotel industry have to reconsider their positions on this issue. Businesses are trying to prove that machines are human helpers, not competitors.

Price differentiation is market segmentation based on the price elasticity of individual demand. In other words, this concept can be characterized as the use of special price markups or discounts in order to attract customers for whom price is critical. At the same time, prices for other customers do not change. So, for example, hotels in the central districts of the city have high prices and serve wealthier guests, and are not very busy on weekends. From this we can conclude that on weekends or holidays these hotels set low and quite reasonable prices for tourists who would hardly choose such a hotel for their vacation under other conditions. This is one of the methods of attracting customers, when, thanks to the developed concept, the company focuses precisely on the prices of services that are of direct importance to tourists.

It should be noted that price manipulation is widely used in the hospitality industry. Businesses develop differentiated pricing programs and systems to attract customers. So, each hotel or hotel has its own multi-level system of prices, taking into account different groups of customers.

The most common discount systems are as follows:

- 1) discounts for regular customers;
- 2) discounts for certain groups of tourists;
- 3) discounts for travel agencies, etc.

Another system widely used in the hospitality industry is the in-kind customer reward system. Its purpose is to encourage guests to purchase goods or services in a specific form. Such purchases are counted as a kind of bonus points, which subsequently entitle the client to receive benefits and discounts.

Compared to discriminatory (differential) pricing, the in-kind reward system has a number of advantages: the client does not spend money on certain services, “earns” bonuses, which are transferred to a special account of the participant of the corresponding reward program. When using this system, “customer money refund” is often used. For example, a client receives 20 points for each currency spent on payment for a room, phone, restaurant, Internet, etc. Thus, for each spent currency, the client receives a service in the future. Such services provided may include free breakfast in the restaurant, free (unlimited) Internet, car rental, etc.

The company can provide information to customers about new services, price changes. All this makes it possible to establish a kind of dialogue with the client, through which the demand for this type of enterprise increases, thereby increasing the quality of service. At the same time, this program allows us to expand the range of services provided, which encourages managers to look for new partners and sponsors for further cooperation. Relationships are established with new firms that occupy a certain place in other market segments.

Separately, we should consider such a concept as “hospitable behavior”. It requires special attention, since it cannot be fully learned, despite the fact that various training programs are carried out for personnel. Hospitality is difficult to incorporate into educational programs, but nevertheless, staff must learn how to properly handle clients, because the tourism industry is highly dependent on the human factor.

Adequate training provides the employee with the skills necessary to create an environment in which hospitality occurs. Thus, trained personnel can provide the client with a large amount of useful information. Thanks to the knowledge gained, the employee at the hotel can tell about the main attractions of his city, indicate the route to a particular place, advise how to get there, and give other useful information. A good knowledge of the employees of their company creates a feeling of hospitality and home atmosphere in the guest. The hotel employee will show respect and attention if he initially places guests in the rooms, and only then he

will deal with the paperwork. This naturally affects the guests’ opinion of the service. Hospitality training is best done by communication between an employee and a foreign guest. It is not always possible to show your hospitality without knowing a foreign language, culture and everyday life. But hospitality can be provided already thanks to the attention from the staff.

Hospitality is about the work of the whole team, not just one employee. Nothing contributes to excellent work in the enterprise like a close-knit team of professionals.

It takes time to show hospitality, but there is an axiom that the hotel does not have secondary positions and employees whose work does not seem to affect the overall impression of the hotel. This is most clearly confirmed by the example of such invisible at first glance employees as doormen, bartenders and porter. After all, it is this service staff that meets the guest, helps with the accommodation, and the first impression that the client has about the hotel depends on his friendliness.

For the productive functioning of any tourism enterprise, a clear division of labor is necessary. At the same time, the service personnel must remember that the guest’s desire is the law and they must strictly comply with it. The ability to anticipate and foresee the client’s wishes, fulfill and satisfy his requests is one of the most important tasks of the hospitality industry. Such work can be compared to ensuring security, which must be carried out 24 hours a day, seven days a week and is mandatory by every employee of the enterprise, without exception

The technical equipment of the hotel also plays a very important role. Any faulty equipment is a big omission that can negatively affect the opinion of the vacationer. This is a manifestation of disrespect and indifference towards the guest.

In hospitality, reference books offered by the hotel or hotel play an important role. These can be various brochures, leaflets, city maps or other historical and cultural literature.

Any actions of the management — from the adoption and maintenance of certain service standards to the introduction of innovative projects — are reflected in the work of the personnel and the fulfillment of the tasks assigned to them. The decision-making of the management affects the composition of the personnel, which must work with full dedication, because if there is no high efficiency, the management will be forced to abandon one or another employee.

The responsibility for the hospitality of the staff is borne not only by the management, but also by the staff themselves, each employee, and one of their most important duties is to maintain a favorable environment in the hotel. It is important to accurately and rigorously fulfill any wishes and requests of guests.

In practice, the hospitality industry is facing negative circumstances, but remains one of the most

promising and profitable areas of the economy. In order to strengthen their position in the market, the enterprises of the industry must improve and invent all new technologies and programs to attract customers, since the competition between the enterprises of the hospitality industry exists not only nationally, but also internationally.

The modern domestic hospitality industry is in the process of formation and is aimed at making a profit from cooperation with its clients. The unstable economic and political situation has given rise to a number of problems facing the hospitality industry. That is why firms are forced to closely study the emerging market conditions. The search and use by firms of various forms of business has become a special moment for the effective management of enterprises in the hospitality industry. The current practice of functioning of the hotel business does not meet international standards and requirements, which is caused by the low profitability of enterprises related to the management and operation of hotels.

For a long period of time, up to the end of the 20th century, the concept of “hospitality industry”, which came to us from the United States of America, was not used in Russian practice. Based on the 2008 annual tourism competitiveness rating, which is compiled by experts from the World Economic Forum in Davos in conjunction with the International Air Transport Association, the World Travel and Tourism Council and the UN World Tourism Organization, the United States is in seventh place. Experts evaluated 130 countries of the world according to 14 criteria, including the policy of the authorities in the field of tourism, security, transport infrastructure, sanitary conditions, ecology, the availability of comfortable hotels and cultural values from the UNESCO World List and the cost of recreation. In terms of competitiveness in the field of tourism, the top five countries include Switzerland, Austria, Germany, Australia and Spain. Russia also made it to the list, but only took 64th place. The reason for such a low position was bad roads, non-compliance with laws in the field of the right to private property and mistrust of local law enforcement agencies [4].

Various foreign experts interpret the term “hospitality industry” in different ways. For example, L. Wagen believes that the hospitality industry is the sector of the tourism industry responsible for the accommodation of tourists, as well as industries that are

focused on the sale of alcoholic beverages, the provision of housing, food and entertainment.

According to J. R. Walker, the hospitality industry brings together tourism, hospitality, catering, leisure and entertainment, and conference and meeting management.

According to N. Webster’s Dictionary, the hospitality industry is a business sector consisting of services that are based on the principles of hospitality, characterized by generosity and friendliness towards guests. From the point of view of R. A. Brymer, the hospitality industry is a collective term for the diverse and numerous forms of entrepreneurship that specialize in the hospitality market. The main directions of the hospitality industry: catering, accommodation, transportation and recreation.

From the above, we can conclude that the foreign methodology of the hospitality industry includes accommodation, catering, transport and cultural and entertainment sectors. In Russia, this concept is also used, but tourism workers, government and scientific circles of society put a different meaning in it. In the scientific literature, it is very difficult to find an accurate description of the concept of “hospitality industry”. There is only one rough definition of the hospitality industry. This is a set of hotels and other accommodation facilities, means of transport, public catering facilities, facilities and entertainment facilities, educational, business, health, sports and other facilities.

The term “hospitality industry” positively positions this sector of activity, thereby attracting additional investments in the development of the Russian market.

Conclusion. Analysis of global trends in the hospitality industry allows us to conclude that this field of activity has a high income and rapid pace of development.

The overseas hospitality industry methodology includes accommodation, catering, transport and entertainment sectors. These aspects of hospitality were considered in the main tourist centers of European countries.

Many countries are very similar in the type of tourist accommodation, but each has its own advantages and disadvantages compared to others. Therefore, each country has some individual characteristics that attract tourists not only from all over the world, but also guests from neighboring countries.

References

1. Volkov Yu. F. An Introduction to the Hospitality and Tourism Industry: A Study Guide. Rostov n / a, 2007.
2. Garanina E. N. Hospitality is a dynamic industry // Hotel Parade. 2005. No. 6.
3. Guliev N. A., Melnikova E. V. History of tourism: Textbook. Omsk: OGIS, 2005.
4. Zorin I. V., Kwartalnov V. A. Tourism as an activity. Moscow: Finance and Statistics, 2005.
5. Lyapina I. Yu. Hotel business. Organization and technology of hotel services: Textbook.
6. Sorokina A. V. Organization of services in hotels and tourist complexes. M.: Infra-M, 2007.
7. Walker D. Introduction to hospitality. Edited by: G. A. Klebche L. V. Rechitskaya 4th ed., Rev. and add. M.: Unity-Dana, 2012.

Марченко Ольга Іванівна

кандидат економічних наук, доцент

Університет державної фіскальної служби України

Марченко Ольга Ивановна

кандидат экономических наук, доцент

Университет государственной фискальной службы Украины

Marchenko Olga

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

University of the State Fiscal Service of Ukraine

Пустива Вікторія Олегівна

студентка

Університету державної фіскальної служби України

Пустива Виктория Олеговна

студентка

Университета государственной фискальной службы Украины

Pustiva Victoria

Student of the

University of the State Fiscal Service of Ukraine

ПОТЕНЦІАЛ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

ПОТЕНЦИАЛ ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

POTENTIAL OF ENERGY SAVING OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Анотація. Статтю присвячено актуальним питанням впровадження енергозберігаючих технологій на промислових підприємствах, для яких питання енергозбереження є одним з основних шляхів для зниження витрат та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Досліджено сутність потенціалу енергозбереження промислового підприємства, а також доведено, що енергозбереження є одним з пріоритетних напрямів розвитку промислових підприємств України. Зважаючи на світові тенденції енергоефективності, що спрямовані на поступову відмову від використання вичерпних ресурсів та суцільне запровадження нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, рівень раціонального та ефективного використання ПЕР в Україні залишається низьким, адже існує ряд перешкод, що гальмують процес ефективного розвитку енергозбереження.

В даній статті було оцінено стан впровадження технологій та теоретичні засади формування енергозбереження промислових підприємств. Виявлено, що повільне впровадження технологій енергозбереження зумовлює наявність значного потенціалу енергозбереження та в умовах обмеженості енергетичних ресурсів постає питання вибору найбільш прийняттого варіанта енергопостачання. Також було розроблено і впроваджено комплекс методичних рекомендацій для системної оцінки економічної ефективності від впровадження технологій енергозбереження та запропоновано механізм стимулювання впровадження технологій енергозбереження на промислових підприємствах.

Обґрунтована необхідність впровадження енергоефективних технологій в Україні з метою зниження енергоємності економіки та зменшення залежності (до повної відмови) від імпорتنих енергоресурсів, адже підвищення енергоефективності підприємств створює передумови для їх економічного розвитку та виживання на конкурентних ринках.

Ключові слова: формування потенціалу, принципи, електроенергія, ресурси, економічний ефект, діяльність промислових підприємств.

Анотація. Стаття посвячена актуальним вопросам внедрения энергосберегающих технологий на промышленных предприятиях, для которых вопрос энергосбережения является одним из основных путей для снижения затрат и повышения конкурентоспособности продукции.

Исследована сущность потенциала энергосбережения промышленного предприятия, а также доказано, что энергосбережение является одним из приоритетных направлений развития промышленных предприятий Украины. Учитывая мировые тенденции энергоэффективности, направленные на постепенный отказ от использования исчерпываемых ресурсов и сплошное введение нетрадиционных и возобновляемых источников энергии, уровень рационального и эффективного использования ТЭР в Украине остается низким, ведь существует ряд препятствий, тормозящих процесс эффективного развития энергосбережения.

В данной статье было оценено состояние внедрения технологий и теоретические основы формирования энергосбережения промышленных предприятий. Выявлено, что медленное внедрение энергосберегающих технологий обуславливает наличие значительного потенциала энергосбережения и в условиях ограниченности энергетических ресурсов встает вопрос выбора наиболее приемлемого варианта энергоснабжения. Также был разработан и внедрен комплекс методических рекомендаций для системной оценки экономической эффективности от внедрения технологий энергосбережения и предложен механизм стимулирования внедрения энергосберегающих технологий на промышленных предприятиях.

Обоснована необходимость внедрения энергоэффективных технологий в Украине с целью снижения энергоемкости экономики и уменьшения зависимости (до полного отказа) от импортных энергоресурсов, ведь повышение энергоэффективности предприятий создает предпосылки для их экономического развития и выживания на конкурентных рынках.

Ключевые слова: формирование потенциала, принципы, электроэнергия, ресурсы, экономический эффект, деятельность промышленных предприятий.

Summary. The article is devoted to topical issues of introduction of energy-saving technologies in industrial enterprises, for which the issue of energy saving is one of the main ways to reduce costs and increase the competitiveness of products.

The essence of the energy saving potential of an industrial enterprise is studied, and it is also proved that energy saving is one of the priority directions of development of industrial enterprises of Ukraine. Given the global trends in energy efficiency, aimed at the gradual abandonment of depleted resources and the continuous introduction of unconventional and renewable energy sources, the level of rational and efficient use of energy resources in Ukraine remains low, as there are a number of obstacles to effective energy saving.

In this article the state of introduction of technologies and theoretical bases of formation of energy saving of industrial enterprises was estimated. It is revealed that the slow introduction of energy saving technologies presupposes the presence of significant energy saving potential and in the conditions of limited energy resources the question of choosing the most acceptable option of energy supply arises. A set of methodological recommendations for the systematic assessment of economic efficiency from the introduction of energy saving technologies was also developed and implemented, and a mechanism for stimulating the introduction of energy saving technologies at industrial enterprises was proposed.

The need to introduce energy-efficient technologies in Ukraine in order to reduce the energy intensity of the economy and reduce dependence (until complete abandonment) on imported energy resources, as increasing the energy efficiency of enterprises creates preconditions for their economic development and survival in competitive markets.

Key words: capacity building, principles, electricity, resources, economic effect, activity of industrial enterprises.

Постановка проблеми. До найактуальніших проблем нинішнього суспільства відноситься організація раціонального енергоспоживання з мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище. Висока енергоемність промисловості в Україні є наслідком суттєвого технологічного відставання більшості галузей економіки від рівня розвинених країн, незадовільної галузевої структури національної економіки, що об'єктивно обмежує конкурентоспроможність виробництва і стає важким тягарем на економіку, особливо за умов її зовнішньої енергетичної залежності. На відміну від промислово розвинутих країн, де енергозбереження є елементом економічної й екологічної доцільності, для України — це питання виживання в ринкових умовах. У зв'язку з цим виникає потреба в розробці сучасних технологій та проведенні організаційно-технічних й економічних заходів з енергозбереження.

Розвиток та технологічний рівень країни неможливий без мінімізованого споживання енергетичних ресурсів. Технічний розвиток будь-якої країни визначається певною структурою та результативністю промислового виробництва, а також темпами впровадження новітніх технологій та наукового потенціалу.

На технічний розвиток країни насамперед впливає залучення нових технологій виробництва, технологічне переозброєння та ефективність промислового виробництва.

Вплив даних чинників обумовлений станом нинішньої промисловості, світовою кон'юктурою на сировинні товари тощо. Основною складовою витрат промислових підприємств в Україні є використання енергоресурсів та енергетичних матеріалів.

Для великої кількості підприємств чинник енергозбереження все ще є одним із визначальних. Це

пов'язано з тим, що більшість підприємств використовують в своєму виробничому процесі фізично та морально застаріле обладнання, технології та техніку. При таких умовах для розвитку промислового підприємництва перспективою є розробка комплексу заходів щодо енергозбереження, яка дозволить зменшити подальші витрати підприємства та значні фінансові втрати.

В Україні пріоритетним напрямком економічної політики проголошено енергозбереження. Попри те, що більша частка підприємств уже здійснюють необхідні кроки на шляху до енергозбереження та впроваджують цілу низку заходів для підвищення рівня енергоефективності, значного ефекту це не дає через несистемний та фрагментарний їхній характер. Це потребує створення нових методів, підходів до розвитку системи управління енергоефективністю промислових підприємств та створення механізму стимулювання промислових підприємств до впровадження технологій енергозбереження. Впровадження енергозбереження, його активізація надасть реальні можливості для зменшення залежності від імпорту енергоресурсів, сприятиме подоланню кризових явищ в економіці України та підвищенню економічного потенціалу вітчизняних промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Промислові підприємства споживають забагато енергії під час виготовлення продукції, що призводить до використання значного обсягу енергетичних ресурсів і у багатьох випадках — неефективного, що доведено у працях низки зарубіжних вчених таких як П. Бертольдї, М. Грінстоун, А. Колінські та вітчизняних О. Амоша, Г. Дзяна, В. Микитенко тощо.

Мета статті. Метою статті є поглиблення концептуальних засад, розвиток науково-методичних положень та інструментів формування механізму стимулювання промислових підприємств до впровадження технологій енергозбереження.

Виклад основного матеріалу. Електрична енергія — це найбільш необхідний бізнесу ресурс. Витрати на неї в середньому складають понад 50% з сумарних видатків бізнесу на енергоресурси. При

цьому, найбільшими споживачами електроенергії серед МСП є промислові підприємства — більше половини споживання у сегменті МСП.

Енергозбереження промислового підприємства являє собою діяльність щодо реалізації технологічних, наукових, технічних, правових, і управлінських заходів, які спрямовані на ефективне використання всіх видів паливно-енергетичних ресурсів, як первинних, так і поновлюваних, з метою забезпечення ефективності виробничої діяльності [3].

В процесі впровадження енергозберігаючих заходів на промисловому підприємстві основною стратегічною метою є підвищення енергоефективності, отже поняття «потенціал енергозбереження підприємства» можна визначити, як сукупність резервів енергозбереження і здатність існуючої системи управління стимулювати персонал підприємства раціонально використовувати паливно-енергетичні ресурси.

Потенціал енергозбереження розглядають з різних точок зору залежно від вирішуваних завдань, з однієї сторони, це — матеріальна основа для реалізації енергозберігаючих заходів, а з іншої — рівень використання потенціалу енергозбереження свідчить про ефективність економічного механізму енергозбереження підприємства.

Термін «ресурсний потенціал підприємства» найдоцільніше розглядати як тандем понять «ресурси» і «потенціал». За різними ознаками, виділеними науковцями, в процесі дослідження розроблено класифікацію видів енергетичного потенціалу (рис. 3).

Процес формування та використання потенціалу енергозбереження підприємств потребує певної структуризації управлінської діяльності, яка має ґрунтуватися на розгляданні процесу енергозбереження як системи. Таке розуміння формування та використання потенціалу енергозбереження підприємств знаходиться в рамках комплексного підходу.

Комплексний підхід дає можливість урахувати такі аспекти формування й використання потенціалу енергозбереження підприємств:

- потенціал енергозбереження промислового підприємства є системою, яка має певні елементи —

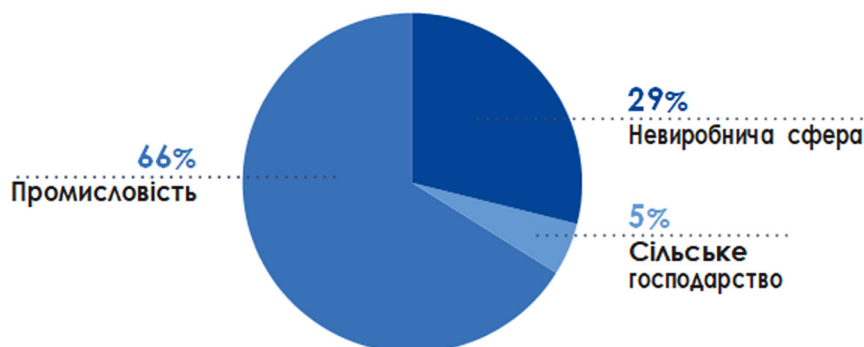

Рис. 1. Структура споживання електроенергії окремими бізнес-секторами

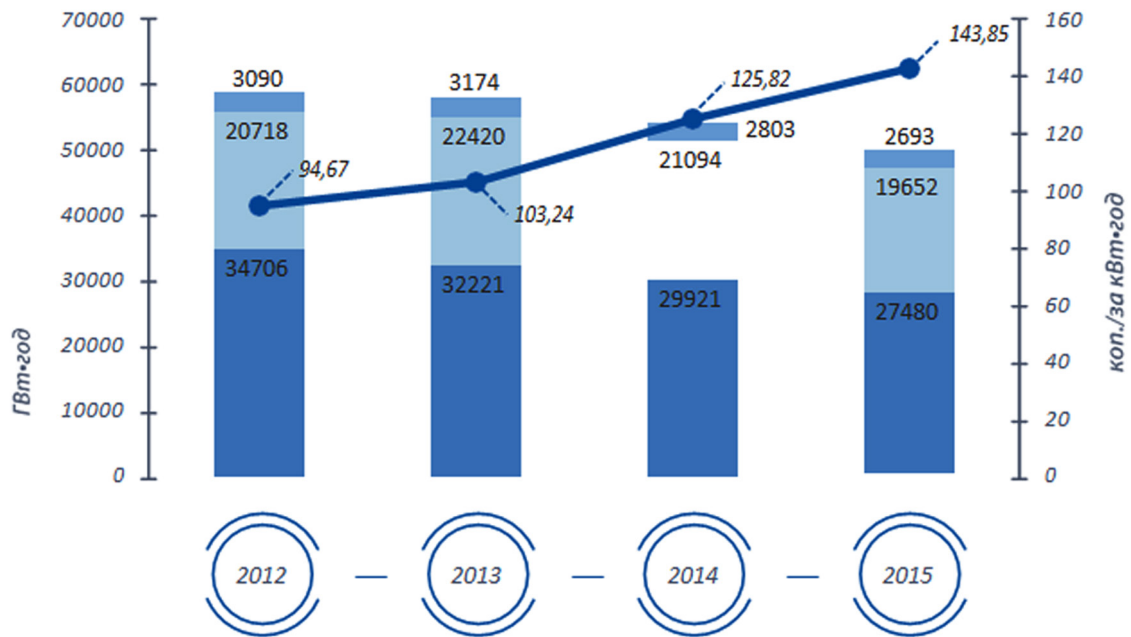

Рис. 2. Динаміка споживання малими та середніми підприємствами електроенергії

складові (енерготехнічна, енерготехнологічна, енергоструктурна, енергоорганізаційна, енергоуправлінська);

- формування та використання потенціалу енергозбереження залежить від розмірів підприємств;
- запропоновані підходи дозволяють оцінювання варіантів енергопостачання — централізованого, децентралізованого або комбінованого та вибір найефективнішого з них для кожного конкретного випадку;
- необхідне обґрунтування оптимальної стратегії енергопостачання та енергозбереження підприємства [5].

Послідовність формування потенціалу енергозбереження промислового підприємства складається із такої послідовності етапів:

1-й етап. Попередній відбір найбільш впливових факторів зовнішнього середовища енергопостачання. Детальний аналіз факторів внутрішнього середовища.

2-й етап. Визначення методів формування та використання потенціалу енергозбереження залежно від економічних показників енергозбереження та ступеня їхньої відповідності цілям підприємства.

3-й етап. Обґрунтування оптимальної кількості факторів впливу на формування потенціалу енергозбереження.

4-й етап. Прийняття рішення щодо вибору методу формування та використання потенціалу енергозбереження.

5-й етап. Оцінка ефективності вибраного методу формування та використання потенціалу енергозбереження промислового підприємства.

6-й етап. Обґрунтування оптимального обсягу заходів з енергозбереження. 7-й етап. Оцінка зміни енергоємності продукції промислового підприємства [7].

Процес впровадження системи формування потенціалу енергозбереження промислових підприємств супроводжується аналізом її результативності: оцінюванням та порівнянням фактичних показників з прогностичними економічними показниками від її впровадження, визначенням кращої системи формування та використання енергоємності продукції, її коректуванням з урахуванням використаних сучасних методів та заходів з енергозбереження, з'ясуванням відповідності розробленої системи можливостям підприємства, оцінюванням ефективності розробленої

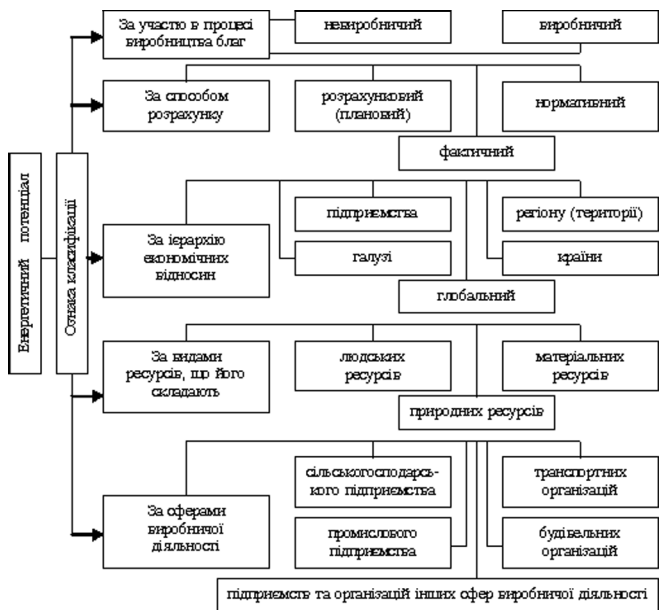

Рис. 3. Класифікація видів енергетичного потенціалу

системи формування та використання потенціалу енергозбереження промислового підприємства.

На даний момент промислові підприємства України функціонують в умовах середовища, що динамічно змінюється, тому актуальним є відповідно швидко прийняття управлінських рішень щодо реагування на ці зміни. Оцінка економічного ефекту від впровадження технологій енергозбереження є дуже важливою складовою ефективного управління бізнесом, що вимагає комплексного аналізу та дослідження можливих результатів [2].

Основною проблемою оцінки економічного ефекту від впровадження технологій енергозбереження є використання обмеженої кількості фінансових та економічних показників.

Методичне забезпечення оцінки економічної ефективності впровадження технологій енергозбереження повинно враховувати наступні елементи.

Використання елементів економічного аналізу є основним при проведенні оцінки ефективності технологій енергозбереження, адже ґрунтується на засадах корисності для держави, суспільства та підприємства в цілому. Завдяки використанню елементів економічного аналізу, що дозволяють оцінити ефективність використання коштів на протязі усього життєвого циклу технологій енергозбереження, можливо дослідити вплив на довкілля та суспільство. Тобто застосування елементів економічного аналізу є інтегрованим аналізом ефективності технологій енергозбереження, що полягає у дослідженні співвідношення прибутків та витрат від впровадження технологій енергозбереження і на відміну від фінансового аналізу, враховує позитивні ефекти для суспільства та економіки взагалі [4].

За допомогою елементів фінансового аналізу можливо визначити фінансові витрати, рентабельність, прибуток від впроваджуваних технологій енергозбереження, тобто показники ефективності, що відносяться лише до конкретного підприємства. При цьому необхідно проводити аналіз грошового потоку підприємства з урахуванням взаємодії з державою та іншими суб'єктами економічного середовища. Використання елементів фінансового аналізу дозволяє визначити наявні та приховані витрати, що можуть бути актуальні під час обрання сукупності технологій енергозбереження [1].

При застосуванні елементів технічного аналізу обґрунтовується технічна та технологічна можливість реалізації технологій енергозбереження, їх освоєння та ефективна експлуатація у конкретних умовах. У процесі проведення оцінки ефективності технологій енергозбереження на підставах технічного аналізу досліджуються техніко-технологічні особливості впровадження конкретних систем, технологій чи обладнання. Деякі елементи технічного аналізу впроваджуються на увесь життєвий цикл технологій енергозбереження, завдяки чому контролюється якість управління енергоспоживання на кожному етапі функціонування впроваджених технологій.

Характерними рисами елементів фінансового та технічного аналізу є спрямованість на надання висновків стосовно наслідків впровадження технологій енергозбереження лише у площині конкретного підприємства. Завдяки використанню елементів соціального аналізу, оцінка ефективності технологій енергозбереження виходить за рамки одного підприємства, що дає можливість визначити вплив пріоритетних до впровадження технологій енергозбереження з позицій соціальної значущості та інтересів суспільства. Ефективність таких технологій енергозбереження відчутна як для підприємства, суспільства, так і для підвищення рівня життя та економіки в цілому.

На основі соціальних аспектів оцінки проектів енергозбереження можна використовувати такі соціальні показники оцінки ефективності проектів енергозбереження на підприємствах:

- покращення умов праці;
- покращення стану соціальної інфраструктури;
- кількість збережених або новостворених робочих місць;
- рівень захворюваності працівників, у тому числі профзахворювань; рівень виробничого травматизму тощо [6].

За допомогою елементів екологічного аналізу ефективності технологій енергозбереження можливо оцінити дію впроваджуваних заходів на довкілля. Основною метою є визначення обсягу потенційного ефекту, кількісна та якісна оцінка пов'язаних з цим витрат та доходів.

Застосування елементів інституційного аналізу надає змогу провести оцінку політичного, органі-

Оцінка технологій енергозбереження поділяється на:	
Елементи економічного аналізу	Елементи технічного аналізу
Елементи фінансового аналізу	Елементи екологічного аналізу
Елементи соціального аналізу	Елементи інституційного аналізу

Рис. 4. Складові частини оцінки ефективності технологій енергозбереження

Джерело: складено автором

заційного та правового середовища у рамках якого має відбуватися впровадження технологій енергозбереження.

Проводиться оцінка:

- впливу існуючого правового поля, законодавства, норм, стандартів; політичних чинників, політичної стабільності;
- сильних та слабких сторін посередників впровадження технологій енергозбереження;
- організаційних чинників.

До переваг застосування елементів інституційного аналізу можна віднести оцінку чинників впливу під час функціонування, тобто на етапах експлуатації та обслуговування технологій енергозбереження.

Як можливий ефект від енергозбереження потенціал енергозбереження поділяють на такі види як: технічний, економічний, екологічний,.

Технічний потенціал енергозбереження — визначається як технічні можливості енергозбереження, які залежать від темпів і досягнень науково-

технічного прогресу та можуть бути реалізовані за фіксований період часу.

Економічний потенціал енергозбереження — визначається лише рентабельною частиною технічного потенціалу. Величина економічного потенціалу менше технічного і обмежується вимогами щодо окупності капіталовкладень в енергозбереження.

Екологічний потенціал енергозбереження — визначається максимально можливим зниженням екологічного збитку викидами забруднюючих, шкідливих речовин, завдяки впровадженню енергозберігаючих заходів.

Українська економіка надто залежна від промисловості та має незбалансовану структуру. За результатами дослідження динаміки зміни енергетичної екологічності ВВП України, можна констатувати, що для переходу України до сталого розвитку, частка середньорічного приросту ВВП, отримувана за рахунок інтенсифікації ресурсозбереження, має становити не менше 9,77% [8].

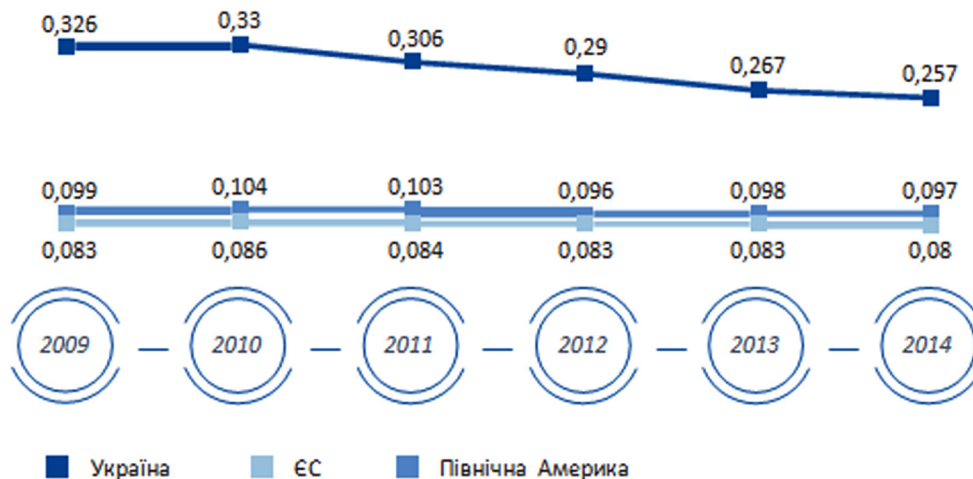

Рис. 5. Енергоємність промисловості, кг н.е./\$

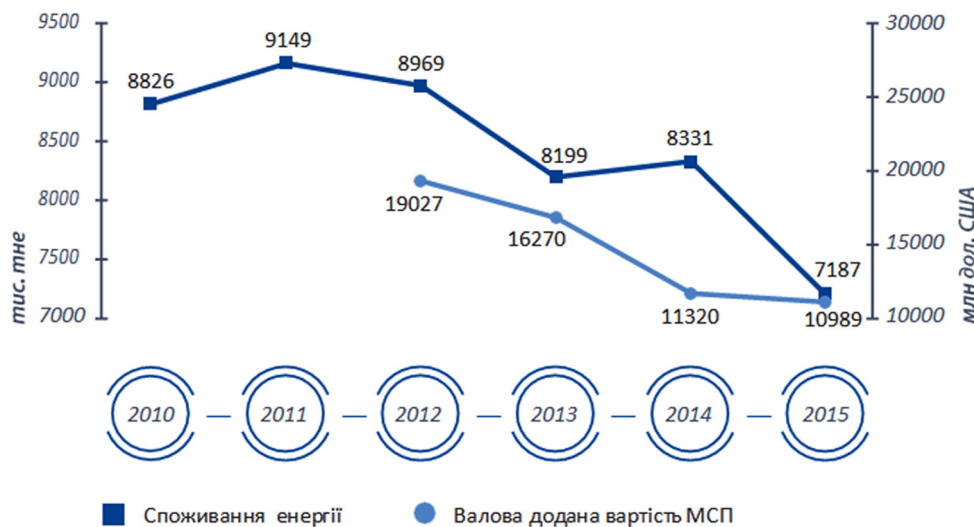

Рис. 6. Динаміка кінцевого енергоспоживання малих та середніх підприємств, що працюють у промисловості

У промисловості малі та середні підприємства забезпечують більше 55% у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг).

Динаміку кінцевого споживання енергоресурсів наведено на рис. 6.

Так, споживання енергії промисловістю зменшилось у 2015 році порівняно з 2010 роком на 19%. При цьому, товарообіг промислових МСП скоротився на 35%. Найбільше зменшення енергоспоживання відбулось у 2015 році — на 14%.

Серед чинників, що обумовили негативні тенденції й незадовільну ефективність промислового виробництва можна виділити:

- несприятливу для українських виробників кон’юнктуру світових товарних ринків, що зумовило слабкий зовнішній попит та зниження цін на основну вітчизняну експортну продукцію; низький зовнішній попит мав визначальний вплив на зменшення обсягів виробництва таких орієнтованих на експорт галузей економіки, як металургія (на 5,3% порівняно з 2012 р.), машинобудування (на 13,2%) та виробництво хімічних речовин та хімічної продукції (на 16,9%);
- високі ціни на імпортовані енергоносії та сировину — висока ціна на природний газ для України знижує конкурентоспроможність хімічної продукції, а висока ціна на нафту та імпортне мито, що знижує рентабельність виробництва нафтопродуктів, обумовлює скорочення виробництва на українських нафтопереробних підприємствах;
- заходи, що були застосовані торговельними партнерами для захисту власного ринку; зокрема додаткові торговельні обмеження РФ щодо українських товарів наприкінці 2013 р. зумовили зниження місячних обсягів експорту з України до РФ у жовтні на 20,8%, у листопаді — на 17,8, а в цілому за 2013 р. — на 14,6%.

Фактор енергозбереження є одним із визначальних для енергетичної стратегії України. Від його рівня залежить ефективне функціонування національної економіки.

Технічний фактор відображає вплив технічного (технологічного) стану та рівня устаткування і обладнання на обсяги споживання енергоресурсів при виробництві продукції (послуг).

Структурний фактор відображає вплив структурних змін у галузевій або міжгалузевій діяльності на обсяги споживання палива та енергії [14].

У свою чергу структурний та технічний (технологічний) фактори залежать від міжгалузевих та внутрішньогалузевих зрушень в економіці країни

Загальний потенціал енергозбереження за рахунок технічного (технологічного) та структурного факторів в економіці України у 2030 році за базовим сценарієм розвитку економіки та її сфер складатиме 318,36 млн. т у.п., у тому числі з урахуванням:

- галузевого технічного (технологічного) фактора — 175,93 млн. т у.п.;
- міжгалузевого технічного (технологічного) фактора — 22,13 млн. т у.п.;
- галузевого структурного фактора — 61,65 млн. т у.п.;
- міжгалузевого структурного фактора — 58,65 млн. т у.п. [13].

За рахунок реалізації потенціалу енергозбереження енергоємність ВВП у 2030 році складе 0,24 кг у.п./грн., що у 2 рази менше сучасного рівня — 0,48 кг у.п./грн. При цьому в 2010 р. енергоємність ВВП прогнозується на рівні 0,37 кг у.п./грн., в 2015 р. — 0,31 і в 2020 р. — 0,28 кг у.п./грн.

Оцінка потенціалу енергозбереження за рахунок технічного (технологічного) фактора: У 2030 р. порівняно з 2005 р. загальна економія паливних ресурсів за рахунок технічного фактора оцінюється в об-

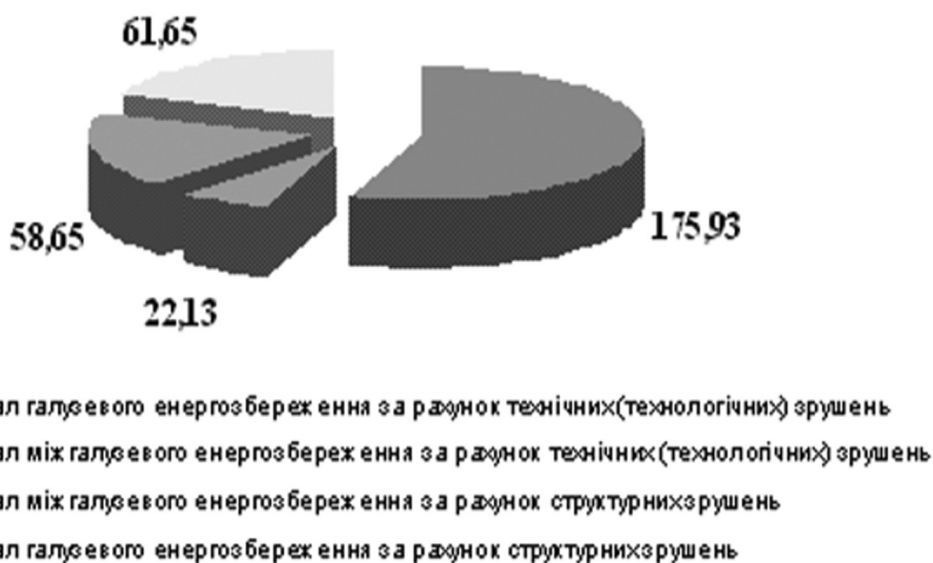

Рис. 7. Загальний потенціал енергозбереження в 2030 році, млн. т у.п.

сязі 128,42 млн. т у.п., електричної енергії — 108,72 млрд.кВтг, теплової енергії — 231,87 млн. Гкал, що в цілому складає 198,06 млн.т у.п. [15].

Обсяги капітальних вкладень на реалізацію галузевих і міжгалузевих енергозберігаючих заходів у період 2006–2030 рр. проти рівня 2005 року оцінюються в таких розмірах: 2010 рік — 30,6 млрд. грн.; 2015-й — 53,7; 2020-й — 69,0; 2030 рік — 102,3 млрд. грн.

Досвід зарубіжних країн світу в сфері запровадження енергоефективних технологій доводить необхідність використання розумних технологій у енергетиці України. Практичний інтерес у цьому напрямку становить досвід Німеччини.

Німеччина є країною, яка на сьогодні активно використовує сучасні технології енергозбереження та альтернативні джерела енергії. Нині вже третину всієї електроенергії в країні отримують від вітроустановок. Берлін має намір економити на енергоносіях за рахунок альтернативних джерел енергії. Всі басейни будуть оснащені сонячними батареями тощо [10].

Варто зазначити, що найбільший в Європі промисловий накопичувач енергії діє в населеному пункті Фельдхайм в Німеччині. Фельдхайм повністю забезпечує себе відновлювальною енергією та став моделлю майбутньої Німеччини. У рік парк вітрогенераторів виробляє кількість енергії, достатню для забезпечення міста з 20-тисячним населенням [11].

У Норвегії також приділяється значна увага питанням ефективності енергоємних галузей промисловості та скорочення обсягів використання електроенергії для побутового опалення, створюються програми інвестиційної підтримки щодо особливих демонстраційних і дослідних проектів [9].

Якщо взяти до уваги статистику Австрії то австрійська промисловість, яка дає близько 24% валового національного продукту країни, споживає трохи більше 30% електроенергії (це частка від загального кінцевого обсягу споживання). Оскільки більшість австрійських підприємств за місцевим та європейськими мірками є середніми і дрібними, у них не вистачає ні сил, ні коштів для енергозбереження, це бере на себе держава. У країні є ціла структура організацій, які допомагають у питаннях енергозбереження і енергоефективності [12].

Світовий досвід свідчить про те, що енергозбереження стало вищим пріоритетом енергетичної стратегії розвинених країн. У більшості розвинених країн існують національні програми енергозбереження, спрямовані на раціональне використання ПЕР, що включають комплекс заходів щодо вдосконалювання структури споживання енергоносіїв, впровадження сучасних енергозберігаючих технологій, більш повного вилучення корисних компонентів, використання вторинних ресурсів, контролю енергоспоживання й ін. У зарубіжних країнах також

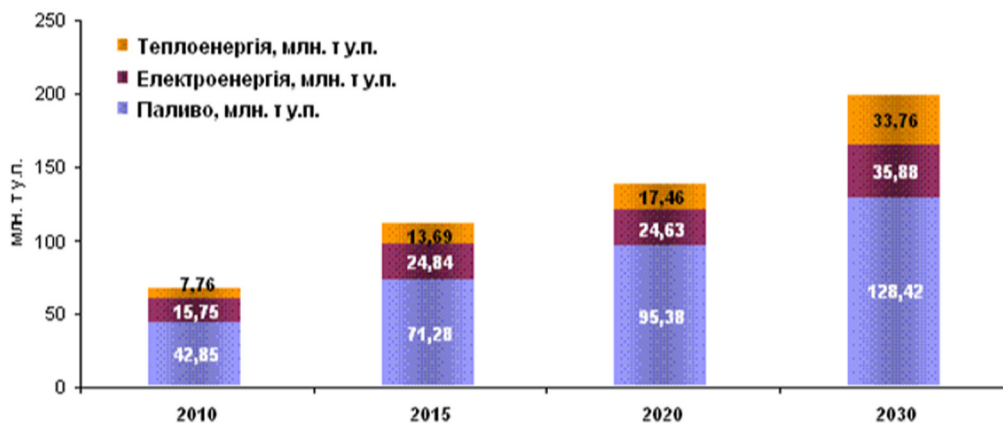

Рис. 8. Потенціал енергозбереження за рахунок технічного (технологічного) фактора

Рис. 9. Потенціали галузевого та міжгалузевого енергозбереження за рахунок технічного (технологічного) фактора

реалізуються програми розвитку нетрадиційної та відновлювальної енергетики.

Висновки. Таким чином, в Україні на сьогодні існує гостра необхідність впровадження енергоефективних технологій з метою зниження енергоємності економіки та зменшення залежності (до повної відмови) від імпортованих енергоресурсів. Підвищення енергоефективності підприємств створює передумови для їх економічного розвитку та виживання на конкурентних ринках.

Економічний механізм стимулювання впровадження технологій енергозбереження на сучасному етапі розвитку повинен базуватися на положеннях законодавчого та нормативного забезпечення енергозбереження, заснованого на системі стандартів, норм і правил господарювання, державного контролю і регулювання, які відповідають вимогам зниження енергоємності продукції; державної інвестиційної та фінансової підтримки енергозбереження шляхом створення міжгалузевих фондів енергозбереження на

місцевому й регіональному рівнях для фінансування відповідних проектів і програм, розвитку самоінвестування; ціноутворенні, що відбиває дійсне співвідношення витрат на виробництво, транспортування енергоносіїв і платоспроможність споживачів; ефективному управлінні та самоврядуванню раціональним використанням енергії, з інформаційним забезпеченням і пропагандою передового вітчизняного та зарубіжного досвіду, навчанням виробничого персоналу економічному використанню енергоресурсів.

Для створення умов розвитку економіки України очевидна необхідність запровадження з боку держави регуляторних стимулів для впровадження енергоефективних технологій споживачами енергоресурсів (особливо для сектору малого бізнесу, зважаючи на його інституційну слабкість в цьому напрямку). Це, з одного боку, ведення моніторингу за споживанням енергоресурсів, а з іншого — зниження витрат споживачів на придбання та впровадження технологій та обладнання, що зменшують енергоспоживання.

Література

1. Кітченко О. М. Удосконалення системи формування та використання потенціалу енергозбереження промислових підприємств // Економіка розвитку. 2014. С. 68–73.
2. Севастьянов Р. В. Проблеми та перспективи енергозбереження на промислових підприємствах / Севастьянов Р. В. // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2016. С. 107–110.
3. Джеджула В. В. Енергозбереження промислових підприємств: методологія формування, механізм управління: моногр. / В. В. Джеджула. Вінниця: ВНТУ, 2014. С. 346.
4. Іпполітова І. Я. Формування організаційно-економічного механізму енергозбереження на підприємстві / І. Я. Іпполітова, К. С. Сорочко-Тяженко // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 8. С. 406–411.
5. Докуніна К. І. Теоретичні аспекти формування економічного механізму енергозбереження / К. І. Докуніна // Комунальне господарство міст. 2012. № 106. С. 341–350.
6. Мица Н. В. Сутність та проблеми енергозбереження в Україні / Н. В. Мица // Сталый розвиток економіки. 2013. № 4. С. 42–55.
7. Сотник І. М. Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку / І. М. Сотник // Економіст. 2017. № 12. С. 72–75.
8. Миколюк О. А. Сучасний стан та перспективи розвитку енергоспоживання та енергозбереження в Україні / О. А. Миколюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Хмельницький, 2014. С. 82–86.
9. Дробішинець С. Я. Закордонний досвід в галузі енергозбереження та енергоефективності // Сучасні технології та методи розрахунків у будівництві. 2015. Випуск 4. С. 130–136.
10. Сурменелян О. Р. Світовий досвід управління енергозбереженням // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. 2018. № 2. С. 96–108.
11. Овчаренко Д. М. Закордонний досвід організації ефективного менеджменту з енергозбереження промислових підприємств // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 23. С. 69–74.
12. Захаров В. С. Зарубіжний досвід та механізми фінансування розвитку енергетики // Економіка та держава. 2017. № 3. С. 93–96.
13. Завербний А. С. Енергетична стратегія України // Аналіз проблем та перспектив реалізації в умовах структурних трансформацій. 2016. С. 848.
14. Жовтянський В. А. Стратегія енергозбереження в Україні // Енергозбереження. 2018. С. 200.
15. Михайленко І. Д. Політика енергозбереження // Потенціальні можливості енергозбереження в Україні. 2016. № 1. С. 33–50.

References

1. Kitchenko O. M. (2014) Improving the system of formation and use of energy saving potential of industrial enterprises // *Ekonomika rozvy'tku*. PP. 68–73.
2. Sevastyanov R. V. (2016.) Problems and prospects of energy saving in industrial enterprises // *Teorety'chni i prakty'chni aspekty' ekonomiky' ta intelektual'noyi vlasnosti*. Mariupol. PP. 107–110.
3. Jejula V. V. (2014) Energy saving of industrial enterprises: methodology of formation, control mechanism: monograph. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti / V. V. Jejula*. Vinnytsia: VNTU. P. 346.
4. Ippolitova I. Ya. (2015) Formuvannya organizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu energozberezhenia na pidpriemstvi [Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky]. № 8. P. 406–411.
5. Dokunina K. I. (2012) Teoretychni aspekty formuvannia ekonomichnoho mekhanizmu enerhozberezhenia [Theoretical aspects of the formation of the economic mechanism of energy saving]. *Dokunina // Municipal utilities*. № 106. PP. 341–350.
6. Mytsa N. V. (2013) The essence and problems of energy saving in Ukraine / N. V. Mytsa // *Stalyi rozvytok ekonomiky*. № 4. PP. 42–55.
7. Sotnyk I. M. (2017) Economic stimulation of resource saving in the context of sustainable development. M. Sotnyk // *Ekonomist*. № 12. PP. 72–75.
8. Mikolyuk O. A. (2014) The current state and prospects of energy consumption and energy saving in Ukraine / O. A. Mykolyuk // *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. PP. 82–86.
9. Drobysynets S. Y. (2015) Foreign experience in the field of energy saving and energy efficiency // *Suchasni tekhnolohii ta metody rozrakhunkiv u budivnytstvi*. Issue 4. PP. 130–136.
10. Surmenelyan, O.R. (2018) World experience of power saving control», *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy mashynobudivnoi haluzi*. No. 2. PP. 96–108.
11. Ovcharenko, D.M. (2017) Foreign experience organizations of effective energy conservation management of industrial enterprises // *Investytsii: praktyka ta dosvid*. No. 23. PP. 69–74.
12. Zakharov V. S. (2017) Foreign experience and mechanisms of financing energy development. *Ekonomika ta derzhava* № 3. PP. 93–96.
13. Zaverbny A. S. (2016) Energy strategy of Ukraine. Analiz problem ta perspektyv realizatsii v umovakh strukturnykh transformatsii. P. 848.
14. Zhovtyansky V. A. (2018) Energy saving strategy in Ukraine // *Enerhozberezhenia*. P. 200.
15. Mikhailenko I. D. (2016) Energy saving policy // *Potentsialni mozhlyvosti enerhozberezhenia v Ukraini*. № 1. PP. 33–50.

УДК 338.14:616-036.21

Пасулька Каріна Юріївна

*магістр факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Пасулька Карина Юрьевна

*магістр факультета международных экономических отношений
Ужгородского национального университета*

Rasulka Karina

Master's degree

Uzhhorod National University

Кушнір Наталія Олексіївна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородський національний університет*

Кушнир Наталья Алексеевна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры международных экономических отношений
Ужгородский национальный университет*

Kushnir Nataliya

PhD in Economics,

*Associate Professor of International Economic Relations
Uzhhorod National University*

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-17-6427

МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ БИЗНЕС В УСЛОВИЯХ КОРОНАКРИЗИСА

INTERNATIONAL BUSINESS IN THE CONDITION OF THE CORONA-CRISIS

Анотація. У даній роботі проаналізовано ситуацію у сфері світової економіки та бізнесу під час пандемії COVID-19. Коронавірусом, що пішов з Китаю, вже заразилися понад 30 млн. людей у світі. Проте поширення хвороби також надзвичайно серйозно вплинуло і на економіки різних країн світу. В Організації з економічного співробітництва та розвитку вже заявили, що світові знадобиться багато років, аби оговтатися від пандемії. ВВП Євросоюзу в другому кварталі 2020 року показав рекордне падіння – 14,4% в річному вираженні. Розмір німецької економіки повернувся на рівень 2011 року, іспанської – 2002 року, а економіка Італії відкинута в початок 1990-х. Ці та інші характеристики показують важливість дослідження даної тематики та проблеми, оскільки вона стосується не певного регіону чи конкретної країни, але цілого світу.

Ключові слова: коронавірус, пандемія, карантинні обмеження, економіка, ВВП, безробіття, міжнародний бізнес, фондова біржа.

Аннотация. Данная работа занимается анализом и изучением мировой ситуации в сфере экономики и бизнеса во время пандемии COVID-19. Коронавирусной инфекцией уже заразились более 30 млн. людей в мире. Однако распространение болезни также чрезвычайно серьезно повлияло и на экономики разных стран по всему миру. В Организации по экономическому сотрудничеству и развитию уже заявили, что миру понадобится много лет, чтобы оправиться от пандемии. ВВП Евросоюза во втором квартале 2020 показал рекордное падение – 14,4% в годовом выражении. Размер

немецкой экономики вернулся на уровень 2011 года, испанской – в 2002 году, а экономика Италии отброшена в начало 1990-х. Эти и другие характеристики показывают важность исследования данной тематики и проблемы, поскольку она касается не определенного региона или конкретной страны, но всего мира.

Ключевые слова: коронавирус, пандемия, карантинные ограничения, экономика, ВВП, безработица, международный бизнес, фондовая биржа.

Summary. Introduction. The situation in the global economy and business during the COVID-19 pandemic is analyzed in this article. More than 30 million people worldwide have already been infected with the coronavirus, which came from China. However, the spread of the disease has also had an extremely serious impact on the economies of various countries in the world. The Organization for Economic Co-operation and Development has already said that it will take many years for the world to recover from the pandemic. EU GDP in the second quarter of 2020 showed a record decline – 14.4% year on year. The German economy returned to the level of 2011, the Spanish – in 2002, and the Italian economy was rejected in the early 1990s. These and other characteristics show the importance of research on this topic and problem, because it does not apply to a particular region or a particular country, but the whole world.

Key words: coronavirus, pandemic, quarantine restrictions, economy, GDP, unemployment, international business, stock exchange.

Вступ та постановка проблеми. Коронавірус — тема, яка тримається в топі новинних стрічок уже майже рік. Світ лихоманить, а експерти наполягають, що епідемія послужила поштовхом до початку світової економічної кризи. З чим зіткнулася світова економіка, що слід зробити зараз бізнесу, як поводитися інвесторам — дані питання ми спробуємо вивчити у статті. Намагаючись зрозуміти суперечливий вплив пандемії на економіку, ми підсумовуємо вплив COVID-19 на окремі аспекти світової економіки та міжнародного бізнесу, концентруючись на первинних секторах, які включають галузі, що беруть участь у видобутку сировини, вторинні сектори, що беруть участь у виробництві готової продукції та третинних секторів, включаючи всі галузі надання послуг. Covid-19, ймовірно, матиме довгостроковий вплив на здоров'я як людей, так і на економіку та системи охорони здоров'я далеко за межами 2020 року. Поточні дослідження виявляють потенційні довгострокові наслідки COVID-19, але на цьому етапі пандемії довгострокові наслідки залишаються в основному невідомими. У міру того, як з'являються дослідження, ми все більше розуміємо, що COVID-19 буде давати нам знати за себе ще довгі роки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки обговорювана проблема є досить новою, основні публікації доступні на даний час це онлайн дані та статистики держав, публікації ООН, ЄС та таких організацій як Міжнародна організація праці, Міжнародний валютний фонд, ЄБРР, досить багато корисної інформації можна дізнатись від глобальних статистично-аналітичних компаній, як от McKinsey Global Surveys та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загалом обговорювана проблема є першому в своєму роді, тому якщо ми зауважимо про вирішення раніше невирішених питань даної тематики, то їх виникне досить багато. Світ і до цього стикався з економічними кризами, але жодна з них не мала такий масштабний та колосальний

характер, тому розробники економічних стратегій виходу з даної кризи якщо і звертатимуться до минулого, то лише для порівняння, оскільки жодна з стратегій, на нашу думку не буде ефективною у даному випадку.

Постановка завдання та формулювання цілей статті. Основне завдання даної роботи полягає у визначенні умов існування міжнародного бізнесу під час карантинних обмежень пов'язаних з пандемією коронавірусу, вплив даних обмежень на бізнес на вітчизняному та світовому ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Майже один мільйон смертей, близько 31 мільйон підтверджених випадків, і мільярди людей по всьому світі, які очікують на прорив у медицині, що зможе зупинити поширення COVID-19. Але не тільки людські втрати від коронавірусу, який з'явився наприкінці минулого року і призвів до пандемії, а й економічні втрати майже такі ж приголомшливі. Організація економічного співробітництва та розвитку прогнозує, що показники світової економіки цього року знизяться на 6%, а чи й на усі 7,6%, якщо «у більшості країн відбудеться друга хвиля спалаху хвороби до кінця цього року», а вона вже відбувається. За прогнозами, рівень безробіття становитиме від 9,2% до 10%, тобто без роботи можуть опинитися 360 мільйонів із 3,6 мільярда працевлаштованого населення по всьому світі.

Ще близько 1,6 мільярда людей, які працюють у неформальному секторі економіки, можуть постраждати перед нестачею засобів для існування через різке скорочення робочих годин, повідомляють у Міжнародній організації праці (МОП). Економісти кажуть, що до кінця наступного року втрата доходу буде найбільшою за останнє століття, за винятком воєнного часу [3].

«Уперше з часів Великої депресії країни, як із розвинутою економікою, так і з ринком, який формується, будуть перебувати у стані рецесії. Економічна криза, спричинена спалахом COVID-19, завдає

шкоди економікам незалежно від рівня доходів. COVID-19 суттєво впливає як на країни з нижчим, так і з середнім рівнем доходу.

В Організації з економічного співробітництва та розвитку вже заявили, що світові знадобиться багато років, аби овогтатися від пандемії. Вже зараз економічні наслідки поширення хвороби є більшими, ніж просто фінансова криза. За його словами, вірити в те, що постраждалі країни зможуть швидко відновити свої економіки — це «видавати бажане за дійсне» [2].

Перед тим, як перейти до самої суті проблеми важливо визначити, що ж таке криза.

Економічну кризу можна охарактеризувати як різке погіршення економічного стану країни, що виявляється в значному спаді виробництва, порушенні виробничих зв'язків, що склалися, банкрутстві підприємств, зростанні безробіття, і у результаті — в зниженні життєвого рівня, добробуту населення.

Є три категорії криз:

Структурні (криза 2008 року з вторинною іпотекою, великий перекис фінансово-економічної системи з драматичними наслідками для економіки). Зараз таких критичних структурних змін немає. Так, є певні «бульбашки», наприклад, студентський борг у \$1,7 трлн., федеральний борг США \$22,7 трлн., розрив у пенсійному забезпеченні, проблеми у фінансуванні системи охорони здоров'я США, ринок акцій поки недешевий, але критичних чинників ще немає. Єдине, що може вплинути на продовження кризи, — це корпоративний борг.

Циклічні. Економіка і ринки циклічні. Зростання в новому циклі починається з більш високої точки, ніж в попередньому, і цим створюється нова додана вартість. Це і є фундамент ринку акцій. Тому в довгостроковій перспективі є сенс вкладатися в ринок акцій, бо він — відображення розвитку людства.

Подієві. Яскравий приклад — подієва криза, що наступила після руйнування веж-близнюків (11 вересня 2001 року) [1].

Нинішня криза — комбінація циклічної і подієвої криз.

«Правило № 1 «вірусної економіки» — це контролювати розповсюдження вірусу, щоб економіка відновилася».

Тільки до початку червня 2020 року уряди по всьому світі витратили близько 10 трильйонів доларів із державного бюджету на протидію економічним наслідкам пандемії.

Реакція урядів різних країн була такою собі сумішшю традиційних підходів, таких, як прямі платежі домогосподарствам і представникам бізнесу, дешеве кредитування, відтермінування сплати податків і оренди з надією на якнайскоріше повернення до нормального життя на додаток до інфраструктурних проєктів, готових до початку реалізації.

Досвід таких країн, як Росія й Іран, а також Білорусі, Румунії чи Сербії, підкреслює ті стримувальні обмеження, з якими зіткнулися багато країн по всьому світі, що нині намагаються знайти шляхи відновлення економіки.

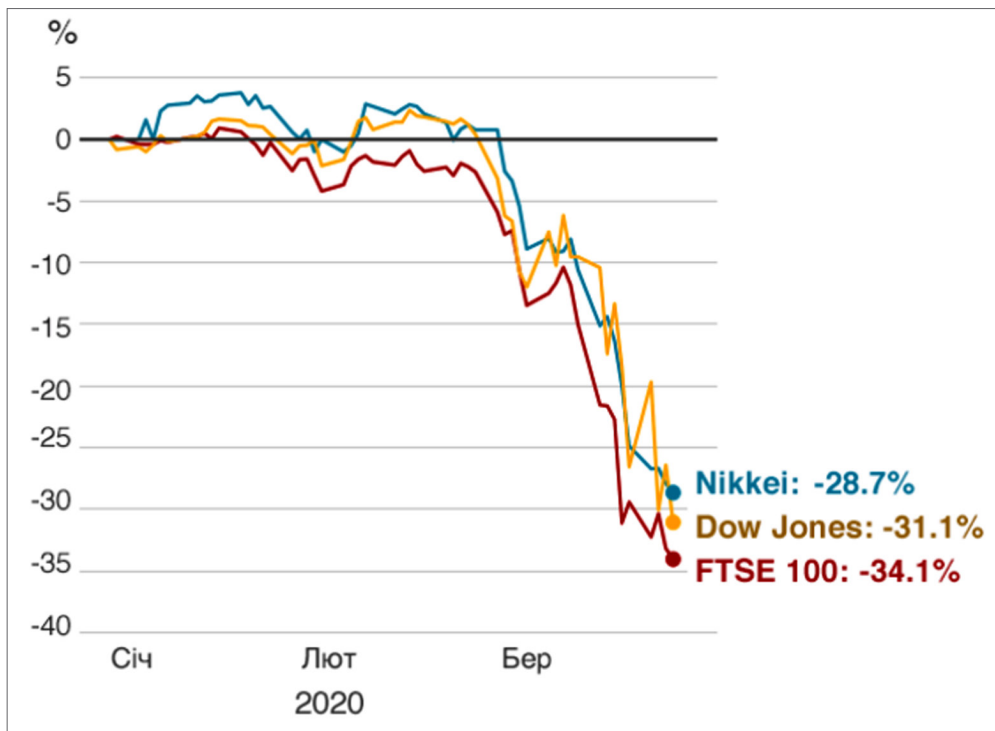

Рис. 1. Вплив коронавірусу на ринки від початку спалаху [5]

За даними МВФ, загальний дефіцит бюджетів країн світу — на найвищому рівні після Другої світової війни [3].

Далі ми наведемо деякі статистичні дані, які наочно покажуть перепад у деяких сферах міжнародного бізнесу.

Фондові біржі

Зміни на фондових ринках, де купують і продають акції компаній, впливають не лише на самі компанії і трейдерів. Вони впливають на те, як у світі рухаються інвестиції, а також на пенсійні та інші заощадження у багатьох країнах, адже, наприклад, пенсійні фонди часто вкладають гроші клієнтів у цінні папери. Усі головні індекси провідних фондових бірж світу в Японії, Британії та США суттєво впали відтоді, як наприкінці минулого року хвороба почала поширюватися. Від початку нового року FTSE впав на 34,1%, DowJonesIndustrialAverage — на 31,1%, а Nikkei — на 28,7%. Детальніше зображено на рисунку 1.

При цьому американський DowJones та британський FTSE пережили рекордні падіння за понад 30 років — від 1987.

Ці цифри означають: інвестори бояться, що поширення коронавірусу припинить зростання економіки, а дії урядів будуть недостатніми, аби запобігти поширенню хвороби.

У відповідь на це центральні банки у багатьох країнах почали знижувати облікові ставки, щоб зробити гроші дешевшими, а позики — доступнішими. В теорії це також має підтримати споживчий попит.

Туризм

Із тисячами скасованих рейсів, відряджень і відпусток, туристична галузь зазнала величезних втрат. Уряди по всьому світу запровадили заборони на подорожі, аби стримати поширення вірусу. ЄС на 30 днів закрити свої зовнішні кордони для усіх, хто не є громадянами країн-членів. Це безпрецедентний крок. У США наклали обмеження на авіасполучення із Європою.

Рис. 2 демонструє масштаб збитків у сфері міжнародного туризму, загалом їх сума на перший квартал 2020 року становила приблизно 80 млрд. дол. США, але дана цифра не є остаточною. Найбільш враженим регіоном в даній сфері виявився Азіатсько-Тихоокеанський. За оцінками Tourism Economics, збитки у галузі подорожей і туризму лише у США можуть становити щонайменше 24 млрд. доларів. США можуть недорахуватися понад 8 млн. туристів, і тоді ці втрати будуть більшими, ніж після атак 2001 року, коли кількість туристів скоротилася на 7,7 мільйона. А це, у свою чергу, може призвести до втрати 825 тисяч робочих місць [5].

Країнам, що сильно залежать від туризму, необхідно досягти балансу між питаннями охорони здоров'я та економічними інтересами. Однак навіть відчувши нагальну потребу у відкритті своїх кордонів за межі так званої «бульбашки», слід пам'ятати про те, що вони не обов'язково відразу зустрінуть натовпи відвідувачів [6].

Авіаіндустрія

Спочатку більшість авіакомпаній припинили чи скоротили рейси до Китаю. Потім удару зазнав

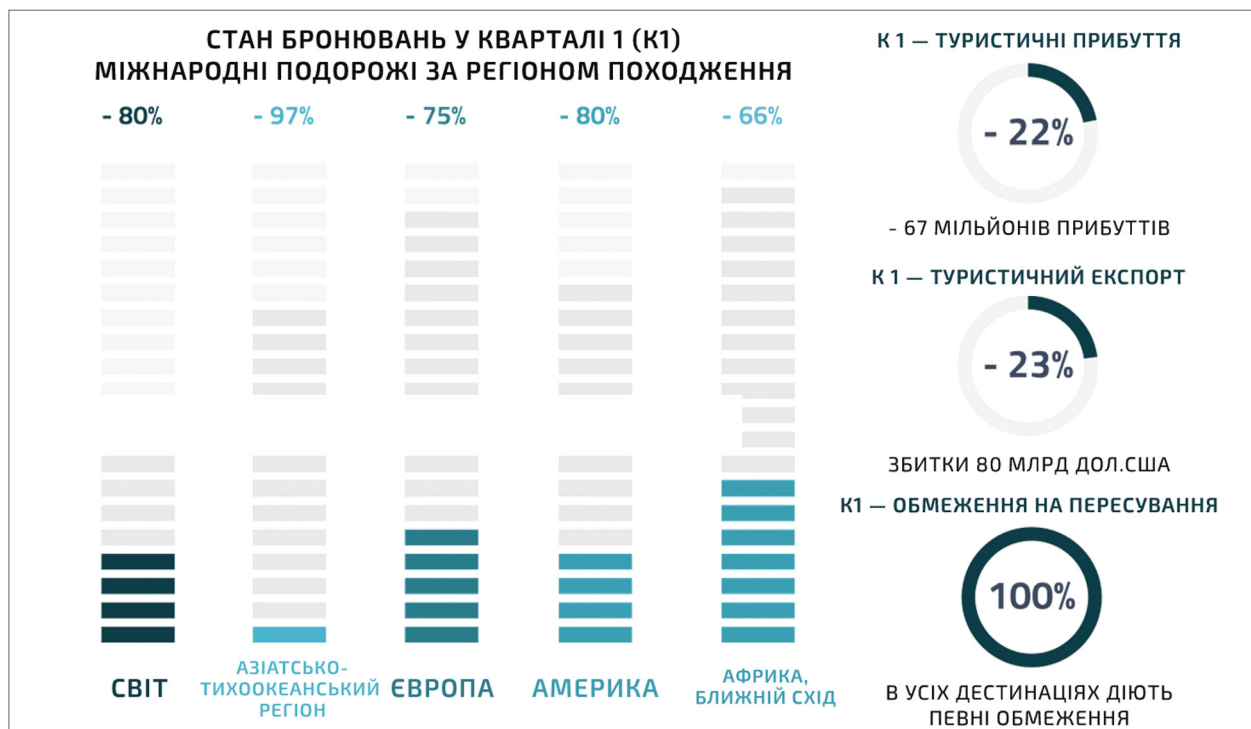

Рис. 2. Вплив пандемії COVID-19 на світовий туризм у першому кварталі 2020 р. (порівняно з 1 кварталом 2019 р.) [6]

авіабізнес у Європі. А з рішенням президента США про 30-денну заборону на поїздки з Європи, криза у галузі набула дійсно глобального масштабу. За останніми оцінками Міжнародної асоціації авіаційного транспорту (IATA), *втрати галузі можуть сягнути 113 мільярдів доларів*. Лише два тижні тому оцінки втрат не перевищували 30 мільярдів доларів. Загалом, за оцінками IATA, міжнародний авіабізнес може скоротитися на 19%. Оглядачі порівнюють наслідки для галузі не лише із кризовим 2008, але й з ситуацією, що сталося після терористичних атак 11 вересня 2001 року.

Акції найбільшої авіакомпанії світу, American Airlines, впали на 32% від початку року, німецької Lufthansa — на 29%.

Лише з початку березня Lufthansa скасувала 7 100 рейсів у Європі, переважно з Німеччини до Італії. На землі залишаються близько 150 із 770 літаків авіакомпанії [6].

Побоювання інвесторів

Під час кожної кризи інвестори віддають перевагу безпечним активам. Серед них золото завжди вважали абсолютно надійним. До березня ціни на золото стабільно зростали.

Але зараз інвестори настільки непевні у тому, як розвиватимуться події і якими можуть бути наслідки для світової економіки, що обвалилися навіть ціни на золото [1].

Крім того, ціни на нафту впали до найнижчого рівня майже за 20 років — від червня 2001. Інвестори побоюються, що подальше поширення вірусу зумовить уповільнення світової економіки, а відтак, зменшиться і попит на нафту [5].

Рівень безробіття

Через коронавірус рівень безробіття у розвинених країнах зросте до 10% за результатами 2020 року. Прогноз опублікувала в доповіді Employment Outlook 2020 Організація з економічного співробітництва та розвитку (OECD).

До початку коронакризи OECD прогнозувала рівень безробіття за підсумками поточного року на рівні 5,3%.

З рис. 4 відмітимо, що друга хвиля пандемії-фіолетовий пунктир на рисунку, може підвищити рівень безробіття до 12%. У будь-якому зі сценаріїв, ринок праці в розвинених країнах не відновиться до 2022 року [8].

ВВП

Падіння реального ВВП країн Великої двадцятки у 2020 році складе 4,6%, а в наступному — очікується зростання на 5,3%. Хоч глобальна економіка і відновлюється, але ситуація все ще залишається нестійкою з огляду на пандемію коронавірусу. Аналітики прогнозують, що крайній ступінь невизначеності щодо подальшого поширення вірусу та темпів відновлення економіки, скоріш за все, буде стримувати довгострокові інвестиційні і споживчі рішення.

Прогнозується, що зниження ВВП в країнах з розвинутою економікою загалом складе 6,5%. При цьому, після передбачуваного зростання на 4,9% в 2021 році рівень реального ВВП в четвертому кварталі наступного року буде на 1% нижче докоронавірусного показника кінця 2019 року [9].

Висновки. На разі кожна галузь у світі зазнала впливу коронавірусу певним чином. Коронакриза»

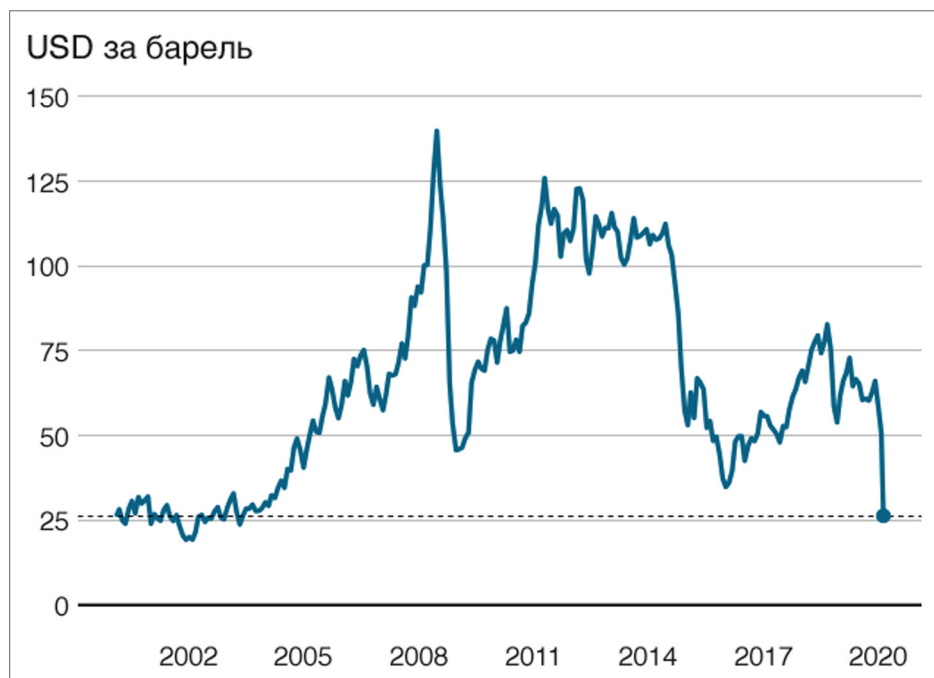

Рис. 3. Коливання ціни на нафту з 2002 по 2020 рр. [5]

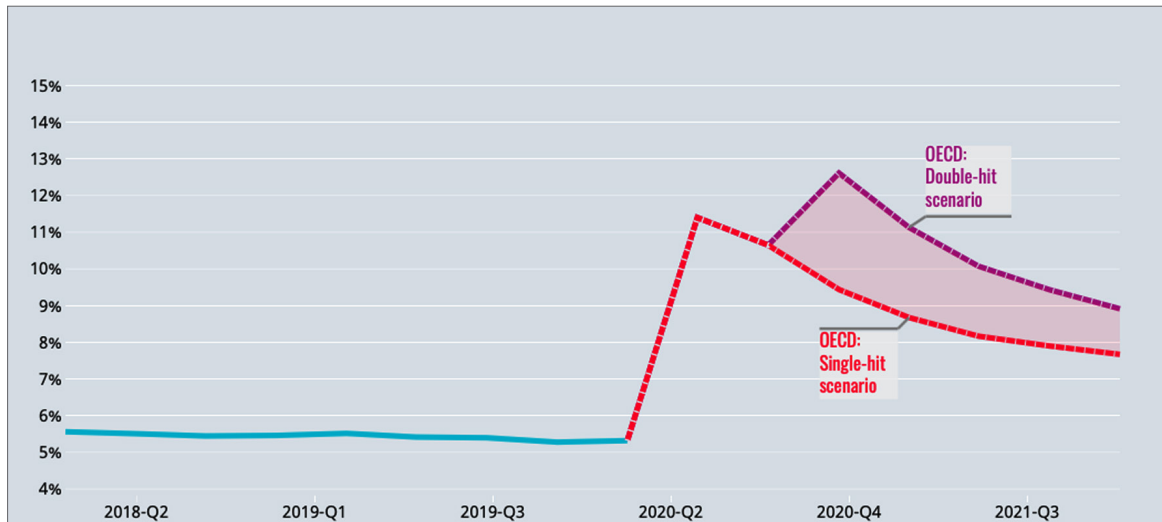

Рис. 4. Прогноз рівня безробіття OECD на 2020–2021 рр. [8]

ставити набагато більше питань, ніж відповідей. Наразі жоден економіст не береться напевно прогнозувати, як довго відчуватимуться наслідки кризи та наскільки серйозними вони стануть.

У МВФ називають такі параметри, які впливатимуть на швидкість одужання економіки:

- тривалість пандемії та жорсткість карантинних обмежень,
- соціальне дистанціювання, яке впливає на споживання,
- можливість знайти роботи для звільнених/переміщених працівників в інших секторах,
- зміни у розподілі робочого часу через потребу у соціальному дистанціюванні та посиленні гігієнічних заходів, зростання видатків на це,
- швидкість відновлення ланцюжків поставок у світі,
- вплив від обмеження на перетині кордонів при загальному падінні попиту.

Також припускають, що нова економічна криза може радикально змінити нашу споживацьку поведінку. Наприклад, тривале перебування на карантині та робота з дому можуть сприяти тому, що частина офісної роботи стане віддаленою. Це

зменшить попит на папір, офісне обладнання, а також на оренду офісних приміщень. Як наслідок, видозміниться і ринок нерухомості: попит на комерційні приміщення скоротиться, а ціни на оренду житла можуть зрости (так орендодавці компенсують втрату більш вигідних клієнтів з бізнес-середовища).

Також коронавірус може змінити наші звички. До прикладу, після карантину люди можуть і надалі уникати масових заходів (що вдарить по івент-індустрії) або ж менше відвідувати кафе та ресторанів; менше користуватися громадським транспортом та проводити більше часу на природі (попит на послуги готелів впаде, натомість зросте популярність, наприклад, пішого туризму).

Для того, аби краще передбачити наслідки «коронакризи», потрібно більше часу та даних. Не менш важливою є передбачувана та стабільна ситуація з подоланням самого коронавірусу. Ймовірно, більш пізні прогнози економістів, зокрема МВФ, будуть точнішими та внесуть більше ясності у невизначене майбутнє економіки. Тоді ж можна буде по-справжньому оцінити наслідки небаченої досі економічної кризи у світі.

Література

1. Економіка коронавірусу: про майбутню кризу та перспективи для інвесторів. 2020. URL: <https://mind.ua/publications/20209036v-ekonomika-koronavirusu-pro-majbutnyu-krizu-ta-perspektivi-dlya-investoriv>. (дата звернення: 17.09.2020)
2. Економіка коронавірусу // CEO. 2020. URL: <https://ceoclub.com.ua/article/ekonomika-koronavirusu>. (дата звернення: 20.09.2020)
3. Економічна криза буде глибшою. Що це значить для України // BBC. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-53163733> (дата звернення: 18.09.2020)
4. Зануда А. Коронавірус: скільки втрачає туризм / Анастасія Зануда // BBC News Україна. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285>. (дата звернення: 21.09.2020)
5. Коронавірус в цифрах: як змінилася світова економіка // BBC. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51994936>. (дата звернення: 20.09.2020)

6. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні // HDC — Hotel and Destination Consulting. 2020. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>. (дата звернення: 19.09.2020)
7. Як відновлюватиметься світова економіка після коронавірусу? // Радіо Свобода. 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/economics-after-coronavirus/30692765.html>. (дата звернення: 21.09.2020)
8. Employment Outlook 2020 // OECD. 2020. URL: <http://www.oecd.org/employment-outlook/2020/>. (дата звернення: 21.09.2020)
9. Moody's очікує падіння ВВП країн G20 у 2020 році на 4,6% і зростання на 5,3% у наступному. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/08/26/664373/>. (дата звернення: 20.09.2020)

References

1. Ekonomika koronavirusu: pro majbutnyu krizu ta perspektivi dlya investoriv. 2020. URL: <https://mind.ua/publications/20209036v-ekonomika-koronavirusu-pro-majbutnyu-krizu-ta-perspektivi-dlya-investoriv>. (data zvernennya: 17.09.2020)
2. Ekonomika koronavirusu // CEO. 2020. URL: <https://ceoclub.com.ua/article/ekonomika-koronavirusu>. (data zvernennya: 20.09.2020)
3. Ekonomichna kriza bude glibshoyu. Sho ce znachit dlya Ukrayini // VVS. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-53163733> (data zvernennya:18.09.2020)
4. Zanuda A. Koronavirus: skilki vtrachaye turizm / Anastasiya Zanuda // VVS News Ukrayina. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285>.(data zvernennya: 21.09.2020)
5. Koronavirus v cifrah: yak zminilasya svitova ekonomika // BBC. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51994936>. (data zvernennya: 20.09.2020)
6. Pandemiya COVID-19 ta yiyi naslidki u sferi turizmu v Ukrayini // HDC — Hotel and Destination Consulting. 2020. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>. (data zvernennya: 19.09.2020)
7. Yak vidnovlyuvatimetsya svitova ekonomika pislya koronavirusu? // Radio Svoboda. 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/economics-after-coronavirus/30692765.html>. (data zvernennya: 21.09.2020)
8. Employment Outlook 2020 // OECD. 2020. URL: <http://www.oecd.org/employment-outlook/2020/>. (data zvernennya: 21.09.2020)
9. Moody's ochikuye padinnya VVP krayin G20 u 2020 roci na 4,6% i zrostannya na 5,3% u nastupnomu. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/08/26/664373/>. (data zvernennya: 20.09.2020)

Рихард Артур Юрійович
студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Рихард Артур Юрьевич
студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Richard Arthur
Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Петряєв Олексій Олександрович

кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «КОНСАЛТИНГ»

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «КОНСАЛТИНГ»

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF «CONSULTING»

Анотація. У данній статті проведено аналіз поняття консалтинг. Проаналізовано ототожнення поняття консалтинг з консалтинговою діяльністю, економічним консалтингом, бізнес-консалтингом, послугами та іншим. Вивчаються підходи до тлумачення терміну «консалтинг» в сучасній науковій і прикладній літературі. Розглянуто специфіку консалтингових послуг на сучасному етапі становлення економіки. В умовах сучасної економіки жодна серйозна фінансова операція не здійснюється без допомоги консультантів тому проведено аналіз поняття консультування. Виявлено, що використання терміну ділові (професійні) послуги, не дає чіткого розуміння консалтингового циклу, та розкриває консалтинг, лише на рівні технічного консультування. Зроблено висновки щодо особливостей розмежування змісту консалтингу у широкому й вузькому розумінні, сформульовано, що теоретичний аналіз консалтингу повинен сполучати предметний і процесно-змістовний підходи до визначення його змісту.

Ключові слова: консалтинг, економічний консалтинг, консультування, послуги.

Аннотация. В данной статье проведен анализ понятия консалтинг. Проанализированы отождествление понятия консалтинг с консалтинговой деятельностью, экономическим консалтингом, бизнес-консалтингом, услугами и другим. Изучаются подходы к толкованию термина «консалтинг» в современной научной и прикладной литературе. Рассмотрена специфика консалтинговых услуг на современном этапе становления экономики. В условиях современной экономики ни одна серьезная финансовая операция не осуществляется без помощи консультантов, том проведен анализ понятия консультирования. Выявлено, что использование термина деловые (профессиональные) услуги, не дает четкого понимания консалтингового цикла, и раскрывает консалтинг, на уровне технического консультирования. Сделаны выводы относительно особенностей разграничения содержания консалтинга в широком и узком смысле, сформулировано, что теоретический анализ консалтинга должен совмещать предметный и процессно-содержательный подходы к определению его содержания.

Ключевые слова: консалтинг, экономический консалтинг, консультирование, услуги.

Summary. This article analyzes the concept of consulting. The identification of the concept of consulting with consulting, economic consulting, business consulting, services and others is analyzed. Approaches to the interpretation of the term «consulting» in modern scientific and applied literature are studied. The specifics of consulting services at the present stage of economic formation are considered. In today's economy, no serious financial transaction is carried out without the help of consultants, so the analysis of the concept of consulting. It was found that the use of the term business (professional) services does not give a clear understanding of the consulting cycle, and discloses consulting only at the level of technical consulting. Conclusions are made on the peculiarities of distinguishing the content of consulting in a broad and narrow sense, it is formulated that the theoretical analysis of consulting should combine substantive and process-content approaches to determining its content.

Key words: consulting, economic consulting, consulting, services.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства консалтинг є надзвичайно важливим елементом ринкової інфраструктури розвинених країн світу тому розуміння поняття консалтингу стає все більш актуальним. Саме тому постає питання вдосконалення поняття консалтинг, що повною мірою визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема консалтингу є популярною та широко висвітленою в наукових роботах. Дослідженням поняття консалтинг зокрема займалися такі науковці як Е. Уткін [1], В. Николайчука [3], А. Блінова, Г. Бутиріна, Є. Добренської [4], В. Ф. Комаров [13], Я. П. Сударьянто [14], Р. І. Марінко [14] та інші.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є комплексне дослідження поняття консалтинг.

Виклад основного матеріалу. В умовах розвитку підприємництва в усіх країнах світу відбувається поява та закріплення на ринку потужних консалтингових компаній, які набувають рис повноцінних комерційних підприємств із власним специфічним

асортиментом послуг. На сьогодні інститут консалтингу стає невід’ємною складовою ринкової економіки та набуває суспільного визнання.

Послуги консалтингових компаній охоплюють досить широкий спектр напрямів, зокрема, це: загальне керівництво, управління фінансами, управління виробництвом, маркетинг, управління працею та кадровим потенціалом, корпоративна стратегія та інше. Специфіка консалтингових послуг впливає на функціонування консалтингового ринку загалом, тому консалтингове обслуговування бізнесу за своїм змістом і спрямованістю є економічним, подібно тому, як в інших сферах життєдіяльності суспільства існують політичний, психологічний, медичний консалтинг.

В сучасній науковій і прикладній літературі існує багато підходів до визначення поняття «консалтинг». Дуже часто автори ототожнюють «консалтинг», «консалтингова діяльність», «економічний консалтинг», «бізнес-консалтинг» та ін. детальний аналіз поняття «консалтинг» наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Сутність поняття «консалтинг»

Автор	Сутність поняття
Е. Уткін [1, с. 9–10]	усі професійні послуги, сторонні для підприємства-замовника
В. Николайчука [3, с. 11]	це послуги, що надаються підприємствам, організаціям, установам та іншим господарсько-управлінським структурам, а також окремим фізичним особам, що сприяє успішній професійній діяльності або одержанню прибутку
А. Блінова, Г. Бутиріна, Є. Добренської [4, с. 14]	послуги по підготовці й перепідготовці персоналу, юридичне консультування, рекрутингові, проектно-інвестиційні, інжинірингові й реінжинірингові послуги, послуги з антикризового управління, бухгалтерське обслуговування, інформаційне забезпечення, зовнішній фінансовий аудит
В. Коростильов [6, с. 6]	допомога в розв’язанні проблем замовника
Й. Даньків [3, с. 9]	вид консалтингової діяльності, що спрямований на надання допомоги у вирішенні управлінських проблем
Т. Горемікіна, О. Осипенко [11, с. 58]	будь-яка допомога з широкого кола питань у сфері фінансової, юридичної, технологічної, технічної, експертної діяльності, що надається зовнішніми консультантами, для вирішення тієї або іншої проблеми.
А. Блинов, В. Дресв’яников [12, с. 50]	вид інтелектуальних послуг, який пов’язаний з вирішенням складних проблем підприємства у сфері управління і організаційного розвитку».
В.Ф. Комаров [13, с. 9]	послуга, що надається консультантом з метою допомоги підприємству в діагностиці, аналізі і практичному вирішенні проблем.
Л. Саврук, Р. Краснюк [15, с. 58]	сервісна послуга, яка забезпечує клієнта незалежною і об’єктивною порадою, що надається спеціалізованою компанією або фахівцем для ідентифікації і аналізу управлінських проблем і можливостей компанії-клієнта.
І. Гончаров, Р. Лемзяков [3, с. 9]	мистецтво давати поради.
Я.П. Сударьянто [14]	один із видів професійної діяльності, яка виступає сполучною ланкою між теоретичною і практичною складовими економіки.
Р. Вечканов [15, с. 58]	вид діяльності спеціальних компаній, що консультують підприємства з широкого кола питань господарської діяльності, кон’юнктури ринку, методів ведення бізнесу, адаптованих до сучасних умов, практики управління, обґрунтування вибору адекватних управлінських рішень.
Р.І. Марінко [14]	підприємницька діяльність, що виконується професійними консультантами, яка спрямована на обслуговування потреб економіки й управління в консультаціях та інших видах професійних послуг.

Аналіз визначень консалтингу наведені в табл. 1 показує, що Е. Уткін консалтингу відносить усі професійні послуги, сторонні для підприємства-замовника. Проте, на наш погляд таке визначення ігнорує внутрішній консалтинг, та не дає розуміння які саме послуги слід відносити до консалтингових. Найчастіше, автори використовують термін «послуги» в визначенні консалтингу. І. Боброва, В. Зимін, характеризуючи консалтинг, використовують термін «консалтингові бізнес-послуги» [2].

Причому, деякі вчені не розділяють послуги на ділові і професійні. Так, по визначенню В. Николайчука, «ділові (професійні) послуги — це послуги, що надаються підприємствам, організаціям, установам та іншим господарсько-управлінським структурам, а також окремим фізичним особам, що сприяє успішній професійній діяльності або одержанню прибутку» [3, с. 11]. Використання терміну ділові (професійні) послуги, на наш погляд не дає чіткого розуміння консалтингового циклу, та розкриває консалтинг, лише на рівні технічного консультування.

І. Гончаров, Р. Лемзяков визначають консалтинг як мистецтво давати поради, проте такої підхід знімає відповідальність з консультантів, за кінцевий результат, що не сприятиме підвищенню довіри до консалтингових фірм та консалтингу в цілому.

Важливо підкреслити, що в даний час багато науковців так чи інакше використовують поняття «консалтинг» й «управлінське консультування» як синоніми та, деякі з них зміст управлінського консультування трактують як комплекс ділових послуг. А. Блінова, Г. Бутиріна, Є. Добренської до послуг управлінського консультування відносять послуги по підготовці й перепідготовці персоналу, юридичне консультування, рекрутингові, проектно-інвестиційні, інжинірингові й реінжинірингові послуги, послуги з антикризового управління, бухгалтерське обслуговування, інформаційне забезпечення, зовнішній фінансовий аудит [4, с. 14]. Інакше кажучи, тут розуміється управлінське консультування не як окремий вид ділових послуг, а як їх сукупність.

Доволі часто консалтинг трактують як процес консультування, якому властиві певні прийоми, методи, цілі й завдання. Так, в україно-російському економічному тлумачному словнику консалтинг визначено як діяльність по консультуванню широкого кола питань економічного напрямку підприємств, фірм та організацій. Консалтингові фірми надають послуги з досліджень та прогнозувань ринку (товарів, послуг, ліцензій тощо); з цін; з оцінки торговельно-політичних умов; із розробок техніко-економічних обґрунтувань різних об'єктів; із про-

ведення комплексу маркетингових досліджень; із розробки експортної стратегії тощо [5, с. 159].

У контексті процесного підходу простежується ототожнення деякими вченими консалтингу й консультування. В. Коростильов консультування тлумачить як навчання й допомога порадами, а консалтинг — як допомогу в розв'язанні проблем замовника [6, с. 6]. В. Альошнікова, визначає консультаційну діяльність як сукупність ділових послуг, а саме «Консультування — діяльність, що здійснюється професійними консультантами і спрямовується на обслуговування потреб комерційних і некомерційних організацій, фізичних осіб у консультаціях, навчанні, дослідницьких роботах з проблем їх функціонування й розвитку» [7, с. 12]. В. Верба й Т. Решетняк щодо консалтингової діяльності, вказують, що економічне консультування може стосуватися як локальних чисто економічних питань (фінансовий аналіз, бухгалтерія, аудит, оподаткування), так і глобальних управлінських проблем (стратегічний розвиток, реорганізація, інноваційний процес)» [8, с. 7].

Як показує наведений вище аналіз, у наведених дефініціях досить складно знайти суттєві розбіжності між консультуванням і консалтингом.

Окремі автори трактують консалтинг як особливий вид наукової або наукововпроваджувальної діяльності. Консалтинг виступає як комплекс знань, пов'язаних з науковим пошуком, проведенням досліджень, постановкою експериментів з метою розширення наявних й одержання нових знань, перевірки наукових гіпотез, установлення закономірностей, наукових узагальнень, наукового обґрунтування проектів для успішного розвитку організації» [9, с. 9].

Загальним для всіх трактувань є вказівка на підприємницьку природу консалтингу як одну із сутнісних характеристик консалтингової діяльності [10, с. 15, 16; 28].

Висновки з даного дослідження. Узагальнюючи розглянуті риси економічного консалтингу, треба, з нашого погляду, розмежувати його зміст у широкому й вузькому розумінні. У першому випадку переважаючим є предметний підхід до характеристики консалтингової діяльності (це сукупність ділових (професійних) послуг з економіки й управління), у другому — процесно-змістовний, що відбиває особливості консалтингу як процесу консультування, спрямованого на підвищення ефективності бізнесу на підставі впровадження досягнень науки в господарську практику. Безумовно, теоретичний аналіз консалтингу повинен сполучати предметний і процесно-змістовний підходи до визначення його змісту.

Література

1. Уткин Э. А. Консалтинг. Москва: ЭКМОС, 1998. 210 с.
2. Боброва И. И., Зимин В. А. Консалтинг в стиле гольф. Москва: ООО «Вершина», 2005. 384 с.
3. Николайчук В. Е. Маркетинг и менеджмент услуг // Деловой сервис. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 296 с.
4. Блинов А. О., Бутырин Г. Н., Добренюкова Е. В. Управленческий консалтинг корпоративных организаций: учебник. Москва: ИНФРА-М, 2002. 192 с.
5. Українсько-російський економічний тлумачний словник. Авт.-упоряд. В. М. Копоруліна. Харків: Факт, 2005. 400 с.
6. Коростельов В. А. Управлінське консультування: навч посіб. Київ: МАУП, 2003. 104 с.
7. Алешникова В. И. Использование услуг профессиональных консультантов // 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 12. Москва: ИНФРА-М, 2000. 208 с.
8. Верба В. А., Решетняк Т. И. Організація консалтингової діяльності: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2000. 244 с.
9. Блинов А. О., Бутырин Г. Н., Добренюкова Е. В. Управленческий консалтинг корпоративных организаций: учебник. Москва: ИНФРА-М, 2002. 192 с.
10. Бенг Элейн. Консалтинговый бизнес: пер. с англ. Санкт-Петербург: Питер, 2006. 272 с.
11. Гонtareва I. V. Управління консалтинговою діяльністю: Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. 136 с.
12. Павлуцкий А. В. Консалтинг — это поиск шансов и новых возможностей // Управление персоналом. 2011. № 8. С. 48–51.
13. Лукьянова Т. В., Клопотовская П. В. Востребованность консалтинга в области управления персоналом // Кадровик. 2013. No 8. С. 124–131.
14. Буравлева Е. Ключевой ресурс требует «капитального» похода // Интернет-журнал «Управляем предприятием». 2011. № 5(5). URL: <http://consulting.1c.ru/journal-article.jsp?id=186> (дата звернення: 09.11.2020).
15. Ширина Т. Г. Проблемы украинского рынка консультационных услуг. Управління розвитком. 2013. № 16. С. 58–61. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_16_25.pdf. (дата звернення: 09.11.2020).

References

1. Utkyn E. A. 1998 Konsal'tyngh. Moskva: EK MOS. 1998. 210 p.
2. Bobrova Y. Y., Zymyn V. A. 2005 Konsal'tyngh v style ghol'f. Moskva: OOO «Vershyna», 2005. 384 s.
3. Nykolajchuk V. E. 2005 Marketyngh y menedzhment uslugh. [Marketing and management of services] // Delovoy servys. Sankt-Peterburg: Piter, 2005. 296 p.
4. Blynov A. O., Butyrin Gh. N., Dobrenjkova E. V. 2002 Upravlencheskyj konsal'tyngh korporatyvnykh orghanyzacyj: uchebnyk. Moskva: YNFRA-M, 2002. 192 p.
5. Ukrajinsjko-rosijsjkyj ekonomichnyj tлумachnyj slovnyk. Avt.-uporjad. V. M. Koporulina. Kharkiv: Fakt, 2005. 400 p.
6. Korostel'ov V. A. 2003 Upravlinsjke konsul'tuvannja: navch posib. Kyjiv: MAUP, 2003. 104 p.
7. Aleshnykova V. Y. 2000 Yspol'zovanye uslugh professyonal'nykh konsul'tantov // 17-modul'naja prohramma dlja menedzherov «Upravlenye razvytyem orghanyzacyj». Modulj 12. Moskva: YNFRA-M, 2000. 208 p.
8. Verba V. A., Reshetnjak T. I. 2000 Orghanizacija konsal'tynghovoji dijajlnosti: navch. posib. Kyjiv: KNEU, 2000. 244 p.
9. Blynov A. O., Butyrin Gh. N., Dobrenjkova E. V. 2002 Upravlencheskyj konsal'tyngh korporatyvnykh orghanyzacyj: uchebnyk. Moskva: YNFRA-M, 2002. 192 p.
10. Bengh Элейн. Konsal'tynghovyj byznes: per. s anghl. Sankt-Peterburg: Piter, 2006. 272 p.
11. Ghontareva I. V. 2010 Upravlinnja konsal'tynghovoju dijajlnistju: Kharkiv: Vyd. KhNEU. 136 p.
12. Pavluckyj A. V. 2011 Konsal'tyngh — это poysk shansov y novyxk vozmozhnostej // Upravlenye personalom. № 8. PP. 48–51.
13. Lukjjanova T. V., Klopotovskaja P. V. 2013 Vostrebovannostj konsal'tyngha v oblasti upravlenyja personalom // Kadrovyk. 2013. № 8. PP. 124–131.
14. Buravleva E. 2011 Kljuchevoj resurs trebuet «kapytal'nogho» pokhoda // Ynternet-zhurnal «Upravljaem predpryjat'em». 2011. № 5(5). URL: <http://consulting.1c.ru/journal-article.jsp?id=186> (Accessed Nov 9 2020).
15. Shyrina T. Gh. 2013 Problemy ukraynskogho rynku konsul'tacyonnykh uslugh. Upravlinnja rozvytkom. 2013. № 16. PP. 58–61. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_16_25.pdf. (Accessed Nov 9 2020).

Скрипник Маргарита Іванівна

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і аудиту
Київський національний університет технологій і дизайну*

Скрипник Маргарита Ивановна

*доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой учета и аудита
Киевский национальный университет технологий и дизайна*

Skrypnyk Margarita

*Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Accounting and Auditing
Kyiv National University of Technologies and Design*

Шайнюк Ірина Володимирівна

*студент
Київського національного університету технологій і дизайну*

Шайнюк Ирина Владимировна

*студент
Киевского национального университета технологий и дизайна*

Shainiuk Iryna

*Student of the
Kyiv National University of Technologies and Design*

ОБЛІК ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ

УЧЕТ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ В УСЛОВИЯХ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ СТАНДАРТОВ УЧЕТА

ACCOUNTING OF FINANCIAL RESULTS IN THE CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF ACCOUNTING STANDARDS

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем в обліку фінансових результатів в умовах імплементації стандартів обліку. Розглянута суть економічної категорії фінансових результатів з урахуванням поглядів науковців, що займалися вивченням даного питання. Проаналізовано різні підходи класифікації фінансових результатів та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: фінансові результати, доходи, витрати, організація обліку.

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем в учете финансовых результатов в условиях имплементации стандартов учета. Рассмотрена суть экономической категории финансовых результатов с учетом взглядов ученых, занимавшихся изучением данного вопроса. Проанализированы различные подходы классификации финансовых результатов и предложены пути их решения.

Ключевые слова: финансовые результаты, доходы, расходы, организация учета.

Summary. The article is devoted to the study of problems in accounting for financial results in the implementation of accounting standards. The essence of the economic category of financial results is considered, taking into account the views of scientists who studied this issue. Different approaches to the classification of financial results are analyzed and ways to solve them are proposed.

Key words: financial results, incomes, expenses, organization of accounting.

Постановка проблеми. На всіх етапах розвитку бухгалтерського обліку визначення фінансового результату визнається основною метою обліку. В різний час у центрі уваги обліковців знаходилися прибуток і методика його розрахунку, його визначення, облік та відображення у звітності. Головною метою створення та подальшої діяльності будь-якого господарюючого суб'єкту незалежно від виду його діяльності чи форми власності є отримання кінцевого фінансового результату, тобто прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем формування та обліку фінансових результатів приділяли увагу такі вчені, як: Ф. Ф. Бутинець, Г. В. Савицька, С. Ф. Голов, А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, А. Б. Борисов, В. І. Іващенко, Н. В. Чебанова, С. С. Василенко, Р. В. Скасюк, Н. П. Кондраков, В. М. Опарін, В. Г. М. С. Пушкар, Мочерний А. Д. та ін.

Визначення фінансового результату як підсумок діяльності господарюючого суб'єкта історично привело до співіснування різних трактувань. Економічний зміст даного поняття залежить від цілей, досліджуваних у процесі господарської діяльності, від категорії користувача облікових даних, для якого проводилося виявлення фінансового результату та від набору облікових прийомів, якими володіє та чи інша облікова система [11, с. 223]. Порівняльний аналіз визначення сутності поняття «фінансові результати» різними науковцями наведено у табл. 1 (узагальнено на підставі [1; 2; 5–10]).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є систематизація теоретичних під-

ходів до визначення економічної сутності фінансових результатів, їх класифікації та відображення в бухгалтерському обліку та розподілу прибутку для розширення обсягів діяльності.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий результат діяльності — це найважливіший показник, що цікавить всіх користувачів облікової інформації.

Ефективне управління господарською діяльністю підприємства передбачає створення належного інформаційного забезпечення, що є об'єктивною основою під час формування якісної системи управління, спрямованої на досягнення стабільного фінансового стану. Одним із ключових показників підприємства, що визначає ефективність його діяльності, є фінансовий результат, адже фінансові результати є основою для інвестиційного розвитку підприємства, розширення його діяльності та забезпечення досить вигідного місця серед конкурентів відповідної галузі.

Беззаперечно, що в пріоритеті діяльність управлінського персоналу повинна бути спрямована на генерування достовірної та об'єктивної інформації щодо формування фінансових результатів не тільки у цілому по підприємству, а спрямована передусім на формування їх за різними видами діяльності. На основі отриманих результатів підприємство має можливість спланувати свою подальшу діяльність, визначивши при цьому свої переваги та недоліки. Особливої актуальності набуває дослідження закономірностей формування й обліку фінансових результатів на підприємствах відповідно до Міжнародних і Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Таблиця 1

Суть «Фінансових результатів» з точки зору різних вчених

№	Вчений	Визначення поняття «Фінансовий результат»
1	Бутинець Ф.Ф.	Прибуток або збиток організації. Співставлення доходів та витрат підприємства відображених у звіті.
2	Савицька Г.В.	Фінансові результати діяльності підприємства характеризуються приростом суми власного капіталу (чистих активів), основним джерелом якого є прибуток від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності, а також отриманий внаслідок надзвичайних подій.
3	Голов С.Ф.	Фінансовий результат — це різниця між доходами та витратами підприємства. Простіше, кажучи, — прибуток або збиток.
4	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л.	Різниця між доходами та витратами підприємства чи його окремого підрозділу за певний час. Приріст чи зменшення вартості власного капіталу підприємства внаслідок діяльності у звітному періоді.
5	Борисов А.Б.	Підсумки господарської діяльності підприємства або його підрозділів, приріст (зменшення) вартості власного капіталу. Визначаються шляхом співставлення витрат з отриманими доходами.
6	Чебанова М.С., Василенко С.С.	Прибуток або збиток, одержаний від діяльності підприємства.
7	Скасюк Р.В.	Якісний та кількісний показник результативності господарської діяльності підприємства.
8	Кондраков Н.П.	Відображає зміну власного капіталу за визначений період в результатів виробничо-фінансової діяльності підприємства.
9	Опарін В.М.	Перевищення доходів над витратами становить прибуток, зворотнє явище характеризує збиток. Зіставлення регламентованих податковим законодавством доходів і витрат.
10	Пушкар М.С.	Прибуток або збиток, отриманий в результаті господарської діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед науковців відсутні єдині підходи до визначення та трактування економічної сутності доходів, витрат і фінансових результатів, особливу увагу вони звертають на їх класифікацію та на розподіл прибутку і його використання.

Також однією з невирішених проблем у бухгалтерському обліку є залишки «нерозподіленого прибутку» в балансі та на однойменному рахунку бухгалтерського обліку, а також його використання.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [12] дає таке визначення доходів: це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників) за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена. Щодо економічної вигоди, то, згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», вона визначається як потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів.

Фінансовий результат — це прибуток або збиток, який отримує господарюючий суб'єкт унаслідок своєї діяльності. Це поняття фінансового результату тісно пов'язане з поняттями прибутків та збитків; вважається, що прибуток є синонімом фінансового результату. Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, вдосконалення його техніко-технологічної бази, забезпечення всіх форм інвестування. Вся діяльність підприємства спрямовується на те, щоб забезпечити зростання прибутку або принаймні його стабілізацію на певному рівні.

Але існує проблема класифікації фінансових результатів, яка досліджена у значній кількості наукових праць, проте остаточно не вирішена. Наприклад, економічний термін «нерозподілений прибуток» слід чітко вирізняти з-поміж термінів «балансовий», «валовий» та «загальний» прибуток.

Останніми роками, суперечності стосовно класифікації фінансових результатів усе більше пов'язані з розвитком економічних теорій, зміною методології обліку після введення Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Так, Ю. О. Ночовна та Н. В. Прохар зазначили, що «реформування бухгалтерського обліку в цілому та обліку доходів, витрат і фінансових результатів зокрема торкнулося не тільки термінології, а й порядку визнання доходів і витрат, їх оцінки, класифікації, накопичення на рахунках, закриття на фінансові результати, формування та розподілу прибутку» [13].

Розроблення класифікаційних ознак для обліку фінансових результатів підприємства сприятиме зростанню ефективності організації аналітичного та синтетичного обліку та забезпечить правильність розрахунку фінансового результату, враховуючи, що класифікація повинна відповідати як мінімум

двом постулатам: вона має бути теоретично обґрунтованою; застосування її на практиці визначається необхідністю.

На сьогоднішній день нормативно-правові акти, що регламентують порядок визначення результатів діяльності підприємства, не містять класифікації фінансових результатів, що могла б бути використана для створення ефективних інформаційних облікових моделей. Класифікація фінансових результатів, у першу чергу, необхідна для прийняття відповідних рішень користувачами, а тому повинна мати групування за певними ознаками, які підвищать аналітичність отриманої інформації.

Визначаючи фінансові результати як різницю між доходами за видами діяльності та відповідними витратами, наближує керівництво суб'єкта господарювання до задоволення як інформаційних потреб користувачів, так і полегшує вибір відповідних методів їх обліку, контролю, аналізу, детального планування та прийняття відповідних управлінських рішень.

Планом рахунків для обліку фінансових результатів не передбачено рахунок для обліку фінансових результатів від основної діяльності, а це б дало можливість визначення фінансового результату від реалізації кожного виду продукції, товарів, робіт, послуг під час ведення їх аналітики, а тому необхідно запропонувати облік фінансових результатів від основної діяльності вести на рахунку 791, назвавши його «Фінансовий результат від основної діяльності», а не «Фінансовий результат від операційної діяльності»; — фінансовий результат від операційної діяльності, який визначається як результат валового прибутку (збитку), інші доходи за мінусом адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат, пропонуємо визначати, враховуючи фінансовий результат від основної діяльності, інших операційних доходів (уточнивши, які доходи можна віднести до іншої операційної діяльності) за мінусом інших операційних витрат. І, відповідно, облік таких фінансових результатів необхідно вести на рахунку 792, назвавши рахунок «Фінансовий результат від операційної діяльності».

Це дасть можливість контролю над відповідними доходами та витратами іншої операційної діяльності. Водночас дійсно можна проконтролювати, від якої діяльності на підприємстві будуть більші фінансові результати — від основної чи іншої операційної; — наступним показником фінансових результатів необхідно передбачити фінансовий результат від фінансової та інвестиційної діяльності, який визначати з урахуванням доходів та відповідних витрат від фінансової та інвестиційної діяльності. Для обліку таких фінансових результатів доцільно передбачити рахунок 793 «Фінансовий результат від фінансової та інвестиційної діяльності», оскільки такі види діяльності не завжди є на підприємстві кожного місяця, і використовуючи

аналітичний облік, є можливість його контролю над складниками доходів і витрат за кожним із їх видів;

- для визначення фінансових результатів від іншої діяльності доцільно передбачити рахунок 794, на якому вести облік фінансових результатів не тільки від іншої діяльності, а визначати фінансовий результат від звичайної діяльності, назвавши його «Фінансовий результат від звичайної діяльності», закриваючи на нього в кінці року фінансові результати від різних видів діяльності.

Визначаючи фінансові результати необхідно зазначити, що найбільш інформативною є класифікація фінансових результатів залежно від джерел формування, а саме від видів діяльності: операційної (основної та іншої операційної за видами), інвестиційної, фінансової та іншої.

Також доцільно використовувати класифікацію за періодами формування, що дасть можливість розмежувати господарські операції в часі та просторі та достовірно визначити фінансові результати з урахуванням витрат, які відносяться до попередніх періодів.

До них необхідно віднести низку витрат, пов'язаних із виплатами за результатами року, які включають до операційних витрат (інші витрати операційної діяльності). Ураховуючи, один із принципів бухгалтерського обліку — автоматичність, поділ фінансових результатів за способом використання дасть змогу розділити прибуток, який використовується для розвитку підприємства, та економічну вигоду власника. Необхідно під час розподілу прибутку формувати не тільки резервний капітал, виплату дивідендів, а й формувати фонди розвитку та матеріального заохочення, за рахунок яких будуть нараховуватися витрати, які доцільно включати до попередніх періодів (премії за результатами роботи за рік, виплати, допомога, разові та заохочувальні премії) за рахунок коштів фонду заохочення, створеного за рахунок розподілу прибутку, а не включати до витрат періоду, а саме операційних витрат, а також дадуть можливість розвитку діяльності в наступних періодах (створення фонду розвитку тощо). Таким чином, виникне можливість більш

достовірного розподілу фінансових результатів та ефективного управління підприємством.

Фінансовий результат діяльності підприємства виражається у зміні величини його власного капіталу за звітний період. Здатність підприємства забезпечити неухильне зростання власного капіталу може бути оцінена системою показників фінансових результатів. Узагальнено найбільш важливі показники фінансових результатів діяльності підприємства представлено у формі № 2 «Звіт про фінансові результати» річної та квартальної бухгалтерської звітності. До них належать: прибуток (збиток) від реалізації; прибуток (збиток) від фінансово-господарської діяльності; прибуток (збиток) звітного періоду; нерозподілений прибуток (збиток) звітного періоду.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, фінансові результати підприємства є головним важелем створення підприємства та його подальшого існування та розвитку, тому облік фінансових результатів посідає особливе місце в бухгалтерському обліку, що вимагає від бухгалтерів уваги та майстерності.

Наведений перелік класифікаційних ознак дасть змогу систематизувати та згрупувати інформацію про доходи, витрати та фінансові результати підприємства, що підвищить результативність та інформативність фінансово-господарської діяльності підприємства. Розроблення спеціальних реєстрів — аналітичних відомостей із бухгалтерського обліку «Фінансові результати за видами діяльності» та в розрізі видів доходів і витрат прискорить як інформаційне забезпечення та контроль, так і узагальнення облікової інформації для задоволення інформаційних потреб різних користувачів. Запропоновані рекомендації з обліку фінансових результатів за їх видами на субрахунках 791, 792, 793, 794 та узагальнення інформації у цілому за рік на рахунку 79 дасть можливість контролю над видами фінансових результатів та полегшить заповнення звіту про фінансові результати. Внесення змін до Звіту про фінансові результати дасть можливість контролю над формуванням доходів, витрат і фінансових результатів за видами діяльності.

Література

1. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік: облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність: [навч. посіб.] / Ф. Ф. Бутинець, Н. М. Малюга. Житомир: Рута, 2001. 512 с.
2. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібн. / Г. В. Савицька. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Знання, 2005. 662 с.
3. Голов С. Ф. Управленческий учет как фактор повышения качества корпоративного управления / С. Ф. Голов // Вестник бухгалтера и аудитора Украины. 2003. № 20. С. 4–10.
4. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. — Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005.
5. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. М.: Книжный мир, 2001. 895 с.

6. Чебанова М. С. Бухгалтерський облік: навчальний посібник / М. С. Чебанова, С. С. Василенко. — Київ: Академія, 2002. 671 с.
7. Скалюк Р. В. Сутність та значення фінансових результатів у системі розвитку господарської діяльності промислових підприємств / Р. В. Скалюк // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: збірник наукових праць. Кіровоград: Кіровоградський національний технічний університет, 2010. Випуск 18. Ч. 1. С. 135–141.
8. Кондраков Н. П. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник / Н. П. Кондраков. [4-е вид., доп.]. М.: ИНФРА-М, 2002. 640 с.
9. Опарін В. М. Українська класична школа публічних фінансів / В. М. Опарін, В. М. Федосов, П. І. Юхименко // Фінанси України. 2015. № 10. С. 7–31.
10. Пушкар М. С. Фінансовий облік: Підручник / М. С. Пушкар. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 628 с.
11. Макода С. Л. Економічний зміст та протиріччя в обліку фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств / С. Л. Макода // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Харків: ХНТУСГ, 2015. Вип. 161. 326 с.
12. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07 січня 2013 р. № 73.
13. Прохар Н. В. Облік доходів, витрат і фінансових результатів: проблеми теорії та практики: [монографія] / Н. В. Прохар, Ю. О. Ночовна. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. 257 с.
14. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999. № 291.
15. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5615/1>
16. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/191.pdf

Ярема Олег Романович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цифрової та міжнародної економіки
Навчально-науковий інститут економічних і соціальних відносин
Університету банківської справи*

Ярема Олег Романович

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры цифровой и международной экономики
Учебно-научный институт экономических и социальных отношений
Университета банковского дела*

Yarema Oleg

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Digital and International Economics
Educational and Scientific Institute of Economic and Social Relations
Banking University*

Долінський Богдан Євгенійович

*студент
Навчально-наукового інституту банківських технологій та бізнесу
Університету банківської справи*

Долинский Богдан Евгеньевич

*студент
Учебно-научного института банковских технологий и бизнеса
Университета банковского дела*

Dolinsky Bohdan

*Student of the
Educational and Scientific Institute of Banking Technologies and Business
Banking University*

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-17-6476

**РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ
ПОСТКЕЙНСІАНСЬКИХ ТЕОРІЙ ЕКОНОМІЧНОГО
ЗРОСТАННЯ ТА ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ**

**РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В РАЗВИТИИ
ПОСТКЕЙНСИАНСКИХ ТЕОРИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РОСТА И ЗАЩИТЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ**

**THE ROLE OF THE STATE IN THE DEVELOPMENT
OF POSTCEINSIAN THEORIES OF ECONOMIC GROWTH
AND ENVIRONMENTAL PROTECTION**

Анотація. Економічне зростання є фундаментальною категорією економічної теорії. Саме темпи економічного зростання визначають динаміку економічного розвитку країни, її авторитет на міжнародній арені та історичні перспективи.

Ключові слова: економічне зростання, неокласична теорія, захист довкілля, декаплінг, неокейнсіанство.

Аннотация. Экономический рост является фундаментальной категорией экономической теории. Именно темпы экономического роста определяют динамику экономического развития страны, ее авторитет на международной арене и исторические перспективы.

Ключевые слова: экономический рост, неоклассическая теория, защита окружающей среды, декаплинг, неокейнсианство.

Summary. Economic growth is a fundamental category of economic theory. That economic growth determines the dynamics of economic development, its credibility in the international arena and historical perspective.

Key words: economic growth, neoclassical theory, environmental protection, decaplication, neo-Keynesianism.

Постановка проблеми. Категорія економічного зростання пов'язана з ефективністю використання ресурсів і нових технологій, збільшення обсягу суспільних благ і підвищення рівня життя населення [14]. В сучасних умовах війни в Україні, анексії частини її території, економічне зростання є основою військової могутності країни, збереження її суверенітету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблематики займалися такі науковці в галузі економіки як Бужимська К. О. [1], Веклич О. О. [4], Геєць В. М. [5], Давимука С. А., Федулова Л. І. [6], Данилишин Б. М. [7], Ігнатенко О. [11], Панчишин С., Островерх П. [14], Портер М. [15], Селингмен Б. [17], Синневич У. [18], Сотник І. М., Кулик Л. А. [19], Степаненко А. В., Омельченко А. А. [20], Гулігсон В. [25], Шваб К. [26], Тапіо П. [27], Вехмас Дж. [30].

Виклад основного матеріалу. В. Ростоу наголошував, що для досягнення економічного зростання важливим є збільшення інвестицій в обробну промисловість [17]. Дж. М. Кейнс, Р. Ф. Гаррод проблему економічного зростання пов'язували з темпами зростання доходу. Вони обоє досліджували агреговані макроекономічні показники, сукупний попит і дохід, сукупні заощадження, інвестиції. Такий підхід допомагає відобразити, перш за все кількісну сторону відтворювальних процесів, залишаючи в стороні якісну визначеність, соціальні наслідки [11]. Це головним чином стосується економічних наслідків економічного зростання.

Упродовж тривалого періоду другої половини ХХ ст. — початку ХХІ ст. в питання врахування в економічному зростанні екологічних чинників домінували неокласичні підходи. Їх представники трактували економічний розвиток як багатофакторний процес, який відображає зміни в усіх сферах господарського життя країни і його можна продуктивно аналізувати лише в тривалому періоді [14].

Неокласики акцентували увагу на посиленні конкуренції та дерегуляції економіки. Один із класиків теорії конкуренції М. Портер вважав, що роль держави має полягати у тому, щоб підштовхнути вітчизняну економіку, спонукати її до розвитку, а це допомагати і регулювати [15]. Однак вигоди від дерегулювання, як зауважує акад. В. Геєць можна реалізувати лише за умови, якщо фірми не зможуть діяти з метою підвищення ціни, не проти-

діятимуть входженню на ринок нових учасників, не намагатимуться витіснити конкурентів з галузі за допомогою хижацьких дій, застосування антимонопольної політики може стати вирішальним чинником у реалізації згаданих вигід» [5].

Однак у прагненні отримати надприбутки в умовах жорсткої конкуренції дерегульованого ринку виробники найменше будуть перейматися проблемами безпечного екологічного розвитку.

Слабиною неокласичної теорії є те, що вона недостатньо враховувала обмеженість ресурсів, докілья, асиметричну спроможність земної біосфери та глобальні екологічні загрози, а отже виявилася нездатною вирішувати проблеми оптимального розвитку світової економіки в умовах багатоаспектних екологічних обмежень [18]. Тому все більше досліджень звертають свій погляд в сторону кейнсіанства. Це дозволяє їм переглянути традиційні погляди, це причини успіху деяких країн. Так більшість дослідників розглядають ефективно державне регулювання економіки загалом та її екологічної складової як найважливішу причину динамічного розвитку Японії у 1960–1980-х роках [24].

В сучасних умовах, як засвідчує практика, існують різноманітні методи оцінки кількісних та якісних ознак економічного зростання, що враховують екологічну складову. Стандартним інструментом аналізу якісної структури економічного зростання в розвинутих країнах світу впродовж останніх десятиліть став показник сукупної факторної продуктивності (total factor productivity) [25; 21; 28].

У другій декаді ХХІ ст. сталися суттєві зміни, які вплинули на якість економічного зростання. На 46-му всесвітньому форумі в Давосі, що відбувся в січні 2016 року одним із ініціаторів концепції «Індустрія 4.0» К. Швабом була озвучена суть сучасних змін «мова йде про хвилю відкриттів, обумовлених розвитком можливостей встановлення зв'язку: роботи, дрони, розумні міста, штучний інтелект і дослідження головного мозку» [26].

Сучасні наукові дослідження радикальним чином змінюють біологічні процеси й характер спрямованості екологічних інновацій, які здатні задовольнити потреби населення, зменшуючи при цьому навантаження на довкілля. Як наслідок з'являються нові можливості для вирішення екологічних проблем. Зараз мова йде про розроблення підходів для

формування «дружнього для людини» штучного інтелекту [6]. Удосконалення технологій дасть змогу краще зрозуміти їхній прямий та опосередкований вплив на довкілля, щоби використовувати можливості одночасно з оцінюванням потенційних ризиків та розробкою підходів, які б дозволили звести ризики до мінімуму, відзначених в концепції «Індустрія 4.0» [23].

У цьому контексті особливо актуальним стало дослідження можливості економічного зростання без збільшення природоємності економічних систем і зменшення екологічних збитків від деструктивної екологічної діяльності.

В останні десятиріччя в світовій економічній думці цей напрям сформувався під назвою «декаплінг». Розробниками концепції декаплінгу вважаються фінські вчені Й. Вехмес та П. Тапіо [30].

Українські учені О. О. Веклич та Б. М. Данилишин визначають декаплінг як здатність економіки до нарощування економічної могутності без посилення тиску на довкілля [7].

І. Сотник та Л. Кулик вважають, що «декаплінг є стратегічною основою руху до екологічно сталої економіки, що дозволяє розмежувати темпи зростання добробуту людей з одного боку і споживання ресурсів та екологічного впливу з другого. Тим самим досягнення соціального та економічного прогресу має базуватися на відносно низьких темпах ресурсного споживання і зменшення деградації навколишнього середовища» [19].

Однак, варто зазначити, що добитися нового типу економічного зростання можливо лише при тісній взаємодії приватного бізнесу і держави. До того ж інституційний вплив держави має передбачати високу ступінь державного регулювання.

Варто зазначити, що на фоні серйозної екологічної небезпеки мають місце хоч і поодинокі, але активні спроби застосувати екосистемні підходи до вирішення проблем у системі взаємовідносин: людина — бізнес — оточуюче середовище. Наприклад фахівці Поліського природного заповідника, використовуючи досвід Швейцарії, широко використовують у своїй практиці екосистемний підхід. Суть його полягає у тому, щоби створити екосистему, яка була би стійкою до стихійних явищ (паводків, пожеж, шквальних вітрів) і зменшувала ризики, втрати біорізноманіття [8].

Перед прихильниками сучасних неоекейнсіанських теорій стоїть завдання розробити теоретичні засади посилення ролі держави у підтримці екологічної безпеки і одночасному забезпеченні високих темпів економічного зростання.

Досягнути цього можна через екологічну модернізацію. Нова екомодернізаційна парадигма значно відрізняється від тієї яка існує. Якщо сучасна парадигма ґрунтується на антропоцентричній теорії, згідно з якою людина є центром всесвіту, а природа об'єктом користування і власністю людей, то ос-

нову нової інвайронментальної парадигми становить екоцентризм. У цій системі все живі організми планети, в тому числі люди, ресурси, господарство, техніка і культура є частиною природи. Ключовими елементами екологічної модернізації є: екологічна політика, яка повинна базуватися на відсутності конфлікту між охороною природи та економічним зростанням [20].

К. Бужимська наголошує, що завдання екологічної модернізації неможливо вирішити силами окремого підприємства, тут необхідна національна програма екологізації із використанням усіх можливих інструментів державного вияву на суб'єкти господарювання [1].

Екологічна модернізація в розвинутих країнах Заходу спрямована насамперед на мінімізацію екологічних ризиків. Її стратегія передбачає поєднання прямого адміністративного управління та саморегулювання. У доповіді «Глобальні ризики — 2018», представленій на щорічному Всесвітньому економічному форумі, економічні ризики за ступенем вагомості стали первинними, а другим і третім місце за значущістю стали економічні і політичні ризики [29].

Наукові аналітичні доповіді засвідчують, що в Україні за останнє десятиріччя спостерігається напружене техногенне навантаження на види мінерально-сировинних ресурсів. Добувна і переробна промисловості утворюють велику кількість відходів, що збільшує ризики виникнення техногенних катастроф з масштабними негативними наслідками [16].

Так упродовж довоєнних 2019–2014 років (за п'ять років поспіль) в Україні виникло 1237 надзвичайних ситуацій, з них 663 техногенного та 491 природного характеру, решта — соціально-політичного характеру [22].

Забруднення навколишнього середовища призводить до соціально-економічної, медико-біологічної та морально-естетичної шкоди головній продуктивній силі суспільного розвитку людини. Для відновлення втраченого здоров'я держава змушена здійснювати додаткові видатки із ВВП.

Економісти-екологи звертають увагу на ускладнення екологічної ситуації в зоні проведення військових дій на Сході України, окупованих територіях та розташованих там промислово-військових об'єктах. За розрахунком українських вчених ризик виникнення техногенних катастроф в Україні (згідно з існуючими класифікаціями) є досить високим і становить $5,35 \times 10^{-4}$, тоді як у нормативних документах ризик не перевищує 10^{-6} [12].

Особливо кризова екологічна ситуація в Україні складається із використанням одного із найважливіших природних ресурсів — води: питної і для промислового використання. Питна вода у багатьох регіонах України не відповідає жодним стандартам. Так за даними Харківського обласного центру МОЗ України в шести районах регіону концентрація

нітратів у воді із колодязів перевищує норму у шість разів. Проведені у першому кварталі 2018 року дослідження 1428 проб води у громадських та індивідуальних колодязів по всій Харківській області показали, що лише у третини районів рівень нітратів відповідав встановленим нормам. [9].

Досить багато прикладів позитивного партнерства між державними і приватними підприємствами у світовій практиці. Наприклад, однією із світових екологічних проблем є утилізація пластику, який не піддається біологічному розкладу і мільйонами тон щороку забруднює планету.

За тісної співпраці науковців Кембриджського університету і держави виявили властивість личинок воскової моли, гусінь якої поїдає пластик і за ефективного вирішення означеної проблеми і інших рівних їй методів це спрацює [2].

Актуальність економічного зростання і використання еколого-інноваційних проектів відображає реалізація в Україні спільного проекту Програма розвитку ООН та Глобального екологічного фонду. Розвиток та комерціалізація біоенергетичних технологій у муніципальному секторі в Україні. Проект спрямований на розроблення державної політики розбудови промисловості, технічної допомоги і надання фінансових стимулів для заохочення інвестицій приватного сектора у муніципальні проекти з біомаси.

За розрахунками експертів, потенціал біомаси, яким Україна володіє для виробництва енергії складає близько 2 млн. т. умовного палива на рік, з яких 12,2 млн. тон становлять відходи агрокомплексу та 10млн. тон — біомаса енергетичних культур. Сьогодні Україна не в повній мірі використовує екологічний потенціал економічного зростання. Лише 10% (2,7 млн. тон у.п. на рік) від загального потенціалу біомаси іде на енергетичні потреби.

За експертними оцінками, в разі заміщення 10% природного газу місцевою біомасою у комунальній енергетиці можливо досягнути економії 750 млн. куб. м./рік природного газу, створити до 15 тис. нових робочих місць, близько 1,5 млрд. грн. на рік залишиться в Україні замість платежів за російський газ, а з цієї суми майже 350 млн. грн. становить прибуток агровиробників і логістичних компаній [10].

У Дніпропетровській області введено в експлуатацію теплоелектроенергію, яка працює на біомасі.

Потужність її складає 12 Гкал/г, а електрична потужність досягає 3600 кВт/г [3]. Означені приклади засвідчують, що кейнсіанська теорія державного регулювання використовується на практиці. Партнерство державного і приватного секторів економіки дає змогу збільшувати ВВП без порушення екологічної рівноваги.

Важливими інституціями нормативно-правової бази, зокрема завданнями держави у сфері природоохоронної діяльності є розробка методики опрацювання екологічних збитків і посилення відповідальності за порушення екологічних стандартів як фізичними особами так і юридичними особами — підприємствами. Необхідно розкрити зміст складових оцінювання економічного збитку від забруднення навколишнього природного середовища, обґрунтувати адекватні йому компенсаційні механізми, розробити інструментарій для реалізації державної екологічної політики.

Висновки. О. Веклич обґрунтував необхідність формування нормативно-правової бази для опрацювання збитків від забруднення навколишнього середовища за шістьма екосистемними об'єктами, які найбільше зазнають збитків від постійного, або аварійного забруднення навколишнього природного середовища, зокрема:

- втрати від деградації екосистем біорізноманіття;
- втрати через погіршення або знищення екосистемних товарів, послуг;
- втрати від порушення асиметричного потенціалу екосистеми;
- шкода заподіяна природно-господарському комплексу;
- втрати від пошкодження і руйнування біоресурсних сегментів національної економіки;
- збитки, заподіяні природоорієнтованому виробництву чи галузі національної економіки [4].

Необхідно посилити роль держави у формуванні екобезпечного життя громадян і підприємницької діяльності, зокрема необхідно криміналізувати недбале ставлення до довкілля. Зараз покарання є адміністративним. За 2015–2018 роки в Україні жодне підприємство не понесло покарання за порушення екологічних норм і стандартів. Зазначені заходи будуть сприяти захисту довкілля і формувати новий тип економічного зростання [13].

Література

1. Бужимська К. О. Сутність та складові модернізаційної системи економіки // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. 2015. № 2(72). С. 100–104.
2. Важливі екологічні події // Екологія підприємства. URL: <https://mediapro.ua/product/ekologiya-pidpriemstva-eversion>, 2017, № 4. С. 2.
3. Вблизи Днепра заработала Экологическая теплоэлектростанция. URL: <http://www.abcnews.com.ua>.
4. Веклич О. О. Екосистемний підхід опрацювання економічного збитку від забруднення навколишнього природного середовища: українська автентичність // Економіка України, 2018. № 4. С. 70. (63–75).

5. Геєць В. М. Особливості і взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України // Економіка України. 2016. № 12. С. 3–21.
6. Давимука С. А., Федулова Л. І. Соціальний імператив нової промислової революції. // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. праць, 2018. № 5(133). С. 6.
7. Данилишин Б. М. Ефект декаплінгу як фактор взаємозв'язку між економічним зростання і тиском на довкілля / Б. М. Данилишин, О. О. Веклич // Вісник НАН України. 2008. № 5. С. 12–18.
8. Директор Поліського заповідника вивчав досвід швейцарських колег. URL: https://zt-lis.gov.ua/no_cache/pres-sluzhba/novina/article/direktor-poliskogo-zapovidnika-vivchav-dosvid-shveicarskikh-koleg.html?L=1.
9. Журнал Ecobusiness. Екологія. URL: <http://ecolog-ua.com>.
10. Ігнатенко О. Законодавчі перспективи розвитку біоенергетичних технологій в Україні // Екологія підприємства, 2017, № 6. 168 с.
11. Классика кейнсианства в 2-ох томах, Т. 1 К теории экономической динамики. Р. Гаррод. Экономические циклы и национальный доход 1–2 / Э. Хансен. М. ОАО «Издательство Экономика», 1997. С. 11 (416 с.)
12. Коржнев М. Н., Курило М. М., Захарий Н. В. Ресурсные и экологические критерии определения ассимиляционного потенциала геологической среды на примере горнодобывающих регионов Украины // Вестник Томского государственного университета. 2014. № 387. С. 243–252. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=22478074>.
13. Мінприроди пропонує криміналізувати недбале ставлення до довкілля. URL: www.ecolog-ua.com
14. Панчишин С., Островерх П. Аналітична економія. Макроекономіка і мікроекономіка кн. 1. Вступ до Аналітичної економії. Макроекономіка. За редакцією С. Панчишина, П. Островерха, 2006. 389 с.
15. Портер М. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран. М.: Международные отношения, 1993. 896 с.
16. Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2017 році: аналіт. доп. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/book_2017/Poslanya_druk_fin.pdf.
17. Селингмен Б. Основные течения современной экономической мысли: / Б. Селингмен. М.: Прогресс, 1968. 600 с.
18. Синневич У. Основні постулати екологічної економіки як теоретична основа економічної політики // Економіка України, 2006. № 7. С. 49–54.
19. Сотник І. М., Кулик Л. А. Декаплінг — аналіз економічного зростання та впливу на довкілля в регіонах України // Економічний часопис — XXI, 2014. № 7–8. С. 61 [60–64].
20. Степаненко А. В., Омельченко А. А. Теоретичні основи екологічної модернізації економічного розвитку // Науковий журнал «Економіка України». 2008. № 1. С. 41–42 (40–53).
21. Управление эффективностью и качеством: Модульная программа: [пер. с англ.] / под ред. И. Прокопенко, К. Норта: В 2 ч. Ч. 1. М.: Дело, 2001. 800 с.
22. Хвесик М. А., Степаненко А. В., Обіход Г. О. та ін. Екологічна модернізація в системі природно-техногенної та екологічної безпеки: моногр.: [за ред. М. А. Хвесика]. К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 455 с.
23. Четверта промислова революція заради Землі. Використання можливостей штучного інтелекту на користь Землі. PwC: Website. 2018. URL: <https://www.pwc.com/uk/survey/2018/ai-for-the-earth-jan-2018.pdf>
24. Щербак А. В. Конкуренція як фактор економічного зростання: світовий досвід та українські реалії // Економіка України, 2018. № 8. С. 3–15.
25. Gullickson W. Multifactor productivity in 20 U. S. Manufacturing Industries, 1949–83 / W. Gullickson, M. Harper // Monthly Labor Review, 1987. Vol. 110. PP. 18–28.
26. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. New York: Crown Business, 2017. 192 p.
27. Tapio P. Towards a theory of decoupling. Degrees of decoupling in the EU and the case of road traffic in Finland between 1970 and 2001 / P. Tapio // Transport Policy. 2005. Vol. 12. PP. 137–151.
28. Technical information About the BLS Multifactor Productivity Measures // Bureau of Labor Statistics, September 26, 2007. URL: <http://stats.bls.gov/mfp/mpotech.pdf>
29. The Global Risks Report 2018. 13th Edition / World Economic Forum. Geneva, 2018. 80 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.
30. Vehmas J. Europe in the global battle of sustainability: Rebound strikes back. Advanced Sustainability Analysis / J. Vehmas, P. Malaska, J. Luukkanen et al. // Tulku School of Economics and Business Administration. Series Discussion and Working Papers. 2003. Vol. 7.

Кажнова Марина Геннадіївна

студентка

Інституту прокуратури і кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кажнова Марина Геннадьевна

студентка

Института прокуратуры и криминальной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Kakhnova Maryna

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Радчук Олександр Павлович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

Міжнародного приватного права та порівняльного правознавства

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ АВТОНОМІЇ ВОЛІ ДЛЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ (КОНТРАКТІВ)

ОТДЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ, СВЯЗАННЫЕ С ПРИМЕНЕНИЕМ ПРИНЦИПА АВТОНОМИИ ВОЛИ ВО ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ ДОГОВОРАХ (КОНТРАКТАХ)

CERTAIN ISSUES RELATED TO THE APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF AUTONOMY OF WILL IN FOREIGN ECONOMIC AGREEMENTS (CONTRACTS)

Анотація. Дана стаття присвячена аналізу питань, пов'язаних із застосуванням принципу автономії волі у зовнішньоекономічних договорах (контрактах). Зазначено умови, дотримання яких є обов'язковим при застосуванні даного принципу. Особливу увагу присвячено проблемі конклюдентної форми вираження автономії волі у договорі, оскільки справа істотно ускладнюється, якщо угода сторін чітко не визначає право, що підлягає застосуванню. Розглянуто труднощі, які виникають у разі обрання сторонами зовнішньоекономічного договору (контракту) права «третьої» (нейтральної) держави, оскільки сторонам важко буде врахувати усі наслідки зовнішньоекономічного договору, у зв'язку з недостатньою обізнаністю з іноземним законодавством. Надано пропозиції щодо законодавчого врегулювання процедури з'ясування змісту норм іноземного права судом.

Ключові слова: принцип автономії волі, іноземний елемент, зовнішньоекономічна діяльність, право, яке підлягає застосуванню, свобода договору, зміст норм іноземного права.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу отдельных проблемных аспектов, связанных с применением принципа автономии воли во внешнеэкономических договорах (контрактах). Автор обращает внимание на условия, соблюдение которых является обязательным при применении данного принципа. Отдельное внимание посвящено проблеме конклюдентной формы выражения автономии воли в договоре, поскольку дело существенно усложняется, если соглашение сторон четко не определяет право, подлежащее к применению. Рассмотрены трудности, которые возникают в случае выбора сторонами внешнеэкономического договора (контракта) права «третьего» (нейтрального) государства, поскольку сторо-

нам трудно будет учесть все последствия внешнеэкономического договора, в связи с недостаточной осведомленностью с иностранным законодательством. Автором выдвинуты предложения относительно законодательного урегулирования процедуры выяснения содержания норм иностранного права судом.

Ключевые слова: принцип автономии воли, иностранный элемент, внешнеэкономическая деятельность, выбор права, подлежащего применению, свобода договора, выяснения содержания норм иностранного права.

Summary. This article considers certain issues related to the application of the principle of autonomy of will in foreign economic agreements (contracts). Special attention was drawn to the terms, which are mandatory for the counterparties of a foreign economic agreement when applying this principle. The problem of the conclusive form of expression of autonomy of will in the contract was given detailed consideration, as the case is complicated when the applicable law is not clearly defined. The author defined the difficulties arising when the counterparties of the foreign economic agreement (contract) choose the law of a 'third' (neutral) state. In this case it can be difficult for the counterparties to take into account all the consequences of a foreign economic agreement caused by insufficient knowledge of foreign legislation. Proposals regarding the legislative regulation of the procedure undertaken by the court to clarify the content of this foreign law were made.

Key words: the principle of autonomy of will, 'foreign element', foreign economic activities, choice of law to be applied, freedom of contract, the content of foreign law.

Постановка проблеми. Продовження процесів глобалізації, зокрема інтернаціоналізація господарської діяльності та зростання кількості зовнішньоекономічних договорів (контрактів), в яких контрагенти самостійно вдаються до вибору права, що підлягає застосуванню, вимагає детального аналізу принципу автономії волі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та змісту принципу автономії волі було предметом дослідження таких науковців як: С. М. Задорожна (правова природа автономії волі сторін), В. І. Кисіль, О. Котуха (особливості вибору права, що підлягає застосуванню до договору), І. М. Проценко (окремі проблеми правового регулювання принципу автономії волі).

Невирішені раніше проблеми. На сьогодні, увага не зосереджувалась на законодавчих прогалинах правового регулювання принципу автономії волі та наслідків, що виникають у зв'язку із недоліками законодавчої техніки. Саме тому, вважається за необхідне проаналізувати умови застосування принципу автономії волі та висловити законодавчі пропозиції автора стосовно даного питання.

Мета. Головна мета даної статті — розглянути особливості вибору права контрагентами зовнішньоекономічного договору (контракту). Другою, не менш важливою метою даного дослідження, є висловлення пропозицій автора щодо усунення недоліків положень законодавства, які регулюють принцип автономії волі.

Виклад основного матеріалу. Збільшення експорту та імпорту товарів з іноземних держав, спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності (зокрема проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами) вимагають належного врегулювання відносин за допомогою зовнішньоекономічних договорів (контрактів). З огляду на те, що кожна із сторін зовнішньо-

економічного договору (контракту) переслідує власні, передусім економічні інтереси, та прагне отримання вигідних умов, спостерігається поширення практики, коли сторони активно вдаються до застосування принципу автономії волі (lex voluntatis).

Закон України «Про міжнародне приватне право», а саме пункт 5 частини 1 статті 1 вказаного закону, визначає автономію волі як принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин [1].

Аналіз вищезазначеного положення та аналіз статті 5 Закону України «Про міжнародне приватне право», дозволяє виділити наступні умови, дотримання яких є обов'язковими для сторін зовнішньоекономічного договору (контракту):

По-перше, у відносинах, що врегульовуються договором має бути присутній іноземний елемент;

По-друге, учасники (учасник) правовідносин можуть самостійно здійснювати вибір права, що підлягає застосуванню до змісту правових відносин лише у випадках передбачених законом;

По-третє, вибір права має бути явно вираженим або прямо впливати з дій сторін правочину, умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності, якщо інше не передбачено законом.

На нашу думку, такий підхід законодавця є цілком логічним, оскільки у разі виникнення спору, не витратиметься час на вирішення питання, щодо того, право якої країни підлягає застосуванню до договірних правовідносин, оскільки це питання вже буде вирішене в договорі (контракті). Як стверджує В. В. Васильченко, зазвичай, такий вибір здійснюється сторонами договору в самому тексті документа, і таким чином вирішується колізійна проблема. Сторони також можуть передбачити підпорядкування своїх зобов'язань праву певної іноземної держави і в окремому (додатковій угоді до договору) документі (додатковій угоді) [2, с. 111].

В цьому контексті цікавою, на наш погляд, є думка С. М. Задорожньої, яка вказує, що існує два можливі способи реалізації автономії волі: напідрставі письмової угоди та конклюдентних дій. Дослідниця зазначає, що конклюдентний спосіб вибору права розпадається на дві частини: конклюдентні дії у вузькому розумінні (ч. 2 ст. 3 Закону «Про міжнародне приватне право» («... прямо впливати з дій сторін правочину») та мовчазне волевиявлення («... прямо впливати з ... умов правочину чи обставин справи») [3, с. 6–7].

З іншого боку, справа істотно ускладнюється, якщо угода сторін не визначає права, що підлягає застосуванню, прямо і чітко — *expressis verbis*. У такому разі судові органи змушені з'ясувати мовчазно виражену волю сторін. Доктрина і практика міжнародного приватного права виходить із того, що в подібних випадках судне має права «домислювати» зміст волевиявлення, що припускалося [2, с. 17].

По-четверте, принцип автономії волі не має часових меж, оскільки вибір права або зміна раніше обраного права можуть бути здійснені учасниками правовідносин у будь-який час.

Варто зазначити, що в доктрині міжнародного приватного права розрізняють абсолютну та обмежену автономію волі. Абсолютна автономія волі означає, що сторони можуть визначити будь-який правопорядок на власний розсуд і навіть можуть обрати те право, яке не має до них ніякого об'єктивного відношення чи зв'язку («право третьої держави»).

В свою чергу, законодавство деяких країн та міжнародні документи інколи обмежують автономію волі розумінням «суттєвого» або «найбільш тісного зв'язку» відносин із певним правом, або обмежують автономію волі чітко окресленими межами.

З огляду на аналіз українського законодавства, можна зробити висновок про існування в Україні абсолютного принципу автономії волі. На сьогодні практика йде тим шляхом, що сторони зовнішньоекономічного договору (контракту), як правило, обирають право «третьої» (нейтральної) держави, проте, на нашу думку, така практика є хибною, оскільки при обранні права держави, резидентами якої особи не є, сторонам важко буде врахувати усі наслідки зовнішньоекономічного договору у зв'язку з недостатньою обізнаністю з іноземним законодавством. Так, рішенням господарського суду м. Києва від 16.12.2013 р. у справі № 910/19022/13 було встановлено наявність погодження продавця та покупця про регулювання укладених зовнішньоекономічних контрактів законом Англії, у зв'язку з чим суд відхилив доводи відповідача щодо застосування до правовідносин між сторонами ст. 257 ЦК України та застосував Закон Англії про позовну давність, відмовивши в задоволенні клопотання про застосування наслідків спливу строків позовної давності [4].

З огляду на вище викладене, вважаємо, що в Законі України «Про міжнародне приватне право» доцільно закріпити обмежену автономію волі.

По-перше, це значно спрощувало процес з'ясування змісту норм іноземного права, оскільки сторони договору обізнані принаймні із правом своєї держави.

По-друге, це б слугувало превенцією до зловживання права і застосування до правовідносин права «третьої» (нейтральних) країн з метою обходу закону.

Відповідно до статті 43 Закону України «Про міжнародне приватне право» сторони договору згідно із статтями 5 та 10 цього Закону можуть обрати право, що застосовується до договору, крім випадків, коли вибір права прямо заборонено законами України [1].

З цього положення, на нашу думку, можна виокремити додаткові дві умови дотримання яких є обов'язковим при обранні сторонами права: сторони не мають вдаватись до обходу закону, а також те, що застосування принципу автономії волі обмежується імперативними нормами, тобто є неможливим, коли вибір права прямо заборонений законами України. Наприклад, сторони не можуть обрати право для регулювання питання правоздатності та дієздатності сторін, оскільки право, яке має застосовуватись до даних правовідносин, імперативно визначене в законі.

Варто також зазначити, що згідно пункту 3.1 роз'яснень Президії Вищого господарського суду України N 04–5/608 від 31.05.2002 «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій» вибір сторонами права означає вибір права в цілому, а не окремих законодавчих актів, що регулюють відповідні відносини сторін [5].

Водночас, положення частини 3 та частини 4 статті 5 Закону України «Про міжнародне приватне право» надає право сторонам зовнішньоекономічного договору (контракту) можливість обрати право щодо окремої частини правочину. В доктрині міжнародного приватного права дана концепція отримала назву «розщеплення договірної статуту».

Ми цілком погоджуємося з позицією І. С. Зикіна, який зазначає, що дане правове явище приховує у собі чималий ризик виникнення протиріч у регулюванні відносин сторін через розбіжність різнонаціональних норм права та може призвести до повного або часткового невизнання юридичної сили угоди про вибір права через наявність невід'ємних вад змісту [6, с. 164].

При виникненні спору між сторонами зовнішньоекономічного договору виникає необхідність з'ясування змісту норм права. Хоча стаття 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» дає можливість з'ясування змісту норм міжнародного права, проте, на практиці, цей спосіб застосовується судами досить рідко. Насамперед, це зумовлено

відсутністю детального нормативного регулювання такої процедури.

Цікавим також є те, що частина 2 статті 287 ГПК визначає, що підставами касаційного оскарження судових рішень є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. На наш погляд, йдеться саме про право України, що породжує питання щодо можливості касаційного оскарження рішень, прийнятих на підставі матеріальних та процесуальних норм іноземної держави.

Висновки з даного дослідження. Незважаючи на наявність законодавчих прогалин, принцип автономії волі продовжує широко використовуватись суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при врегулюванні договірних відносин.

На нашу думку, положення частини 3 та частини 4 статті 5 Закону України «Про міжнародне приват-

не право» потрібно виключити, оскільки така норма містить в собі чималий ризик виникнення колізій у регулюванні відносин сторін та може призвести до повного або часткового невизнання юридичної сили угоди про вибір права через наявність невід'ємних вад змісту.

Крім цього, аналіз українського законодавства дозволяє зробити висновок про наявність певних умов, дотримання яких є обов'язковим для сторін зовнішньоекономічного договору (контракту): ускладнення відносин іноземним елементом, відсутність заборони щодо обрання права в законі та ряд інших.

Автор вважає, що законодавчого врегулювання потребує процедура з'ясування змісту норм іноземного права, оскільки відсутність останньої, породжує неоднозначну судову практику, коли суди будь-якими шляхами «уникають» застосування права іншого, аніж право України.

Література

1. Закон України «Про міжнародне приватне право». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Васильченко В. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про міжнародне приватне право». Київ: Істина, 2007. 200 с.
3. Задорожна С. М. Автономія сторін у міжнародному приватному праві: Монографія / С. М. Задорожна. Чернівці: Технодрук, 2008. 216 с.
4. Рішення господарського суду м.Київа по справі № 910/19022/13 від 16.12.13. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/36355603/>
5. Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України N 04-5/608 від 31.05.2002 «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_608600-02#Text
6. Зыкин И. С. Договор во внешнеэкономической деятельности / И. С. Зыкин. М.: Международные отношения, 1990. 224 с.

Чернева Катерина Борисівна

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Чернева Екатерина Борисовна

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Cherneva Ekaterina

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Ковальова Яна Олександрівна

асистент кафедри адвокатури, кандидат юридичних наук

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДОСТУП ДО ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ VS. ДОСВІД КРАЇН ЄС

ДОСТУП К ПРОФЕССИИ АДВОКАТА: УКРАИНСКИЕ РЕАЛИИ VS. ОПЫТ СТРАН ЕС

ACCESS TO PROFESSION OF A LAWYER: UKRAINIAN REALITIES VS. EXPERIENCE OF THE EU COUNTRIES

Анотація. У статті розглянуто проблемні питання доступу до адвокатської професії. Авторками розкриваються особливості забезпечення права особи на доступ до професії адвоката та шляхи реалізації цього права на прикладі трьох країн-членів Європейського Союзу – Іспанії, Німеччини та Італії у порівнянні з відповідним інститутом у законодавстві України. Висвітлено недосконалості чинного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: адвокатура, доступ, стажування, кваліфікаційні вимоги, правова держава.

Аннотация. В статье рассмотрены проблемные вопросы доступа к адвокатской профессии. Авторами раскрываются особенности обеспечения права человека на доступ к профессии адвоката и пути реализации этого права на примере трех стран-членов Европейского Союза – Испании, Германии и Италии в сравнении с соответствующим институтом в законодательстве Украины. Освещены несовершенства действующего Закона Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» и предложены пути их решения.

Ключевые слова: адвокатура, доступ, стажировки, квалификационные требования, правовое государство.

Summary. The article considers the problem issue of access to the legal profession. The authors reveal the features of ensuring a person's right to access the legal profession and ways to exercise this right on the example of three European Union member states – Spain, Germany and Italy in comparison with the relevant institution in the legislation of Ukraine. The imperfections of the current Law of Ukraine «On Advocacy and Advocacy» are highlighted and ways to solve them are suggested.

Key words: advocacy, access, internship, qualification requirements, constitutional state.

Постановка проблеми. Серед значного масиву умов інтеграції України до Європейського Союзу є реформування інституту адвокатури, створення та вдосконалення законодавства щодо її організації і діяльності, норми якого відтворювали б модель демократичного правового інституту адвокатури. За умови належного функціонування цього інституту можливий розвиток демократії та верховенства права

і це є одним з головних критеріїв набуття Україною членства в ЄС. Не дивлячись на істотне розширення офіційного визнання сфери дії адвокатури та її вихід поза межі судової системи, чимало питань функціонування цього правозахисного інституту залишаються невирішеними. В Україні вже багато років тривають дискусії щодо визначення ролі та місця адвокатури в державі та громадянському

суспільстві, обговорюються питання допустимості їх втручання у діяльність адвокатури, зміцнення гарантій її незалежності, зміни до законодавства, що регулює організацію і діяльність адвокатури і серед перелічених аспектів провідне місце займає саме порядок набуття статусу адвоката.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До питань доступу до адвокатської професії зверталося багато вчених-правників, як Н. М. Бакаянова, Т. В. Варфоломеева, І. Б. Василик, В. В. Гайворонська, С. В. Гончаренко, А. В. Іванцова, М. А. Погорецький, С. Я. Фурса, О. Г. Яновська тощо. За результатами аналізу цих теоретико-практичних досліджень можна визначити науково-методологічні основи з'ясування особливостей доступу до адвокатської професії як однієї з найбільш соціально важливих професій. Однак порівняльному аналізу статусу адвоката у різних правових системах країн світу й України приділялася не значна увага.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Комплексний аналіз питань доступу до професії адвоката у країнах Європейського Союзу, їх порівняння, для виявлення можливості підвищення цінності адвокатської професії та збереження балансу між дотриманням основоположних прав людини і громадянина й професійними стандартами адвокатської діяльності у ході реформування цього інституту в Україні.

Виклад основного матеріалу. З початку 90-х років ХХ століття, з моменту появи Європейського Союзу все частіше ми зустрічаємо як в публічному вжитку, так і в науковій літературі термін «*право Європейського Союзу*» чи «*acquis EC*». На думку професора Гілберта Горніга, це новий феномен, що з'явився у ході процесу інтеграції в рамках Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, володіє самостійними джерелами і принципами, а його правомочність підтверджують практика і рішення Суду ЄС [1, с. 7]. Однак, не дивлячись ті інтеграційні процеси, які охопили сучасну Європу, єдиних правил і форм організації адвокатської спільноти, доступу до адвокатської діяльності немає. Про це свідчить аналіз законодавства наведених нижче країн.

Згідно із частиною 2 статті 24 Конституції Іспанії (*Constitución española*) кожен має право на захист і сприяння адвоката [2]. Ця конституційна норма підкреслює найважливішу роль адвоката в процесі здійснення та захисту законних прав та інтересів громадян, тим самим надаючи особливого значення професії адвоката в Іспанії.

Адвокат — це професіонал, який діє в інтересах і для захисту свого клієнта в процесах будь-якого роду, а також при наданні юридичної допомоги або консультуванні. Як вказує стаття 542.1 Органічного закону «Про судоустрій» 1985 року, назва і діяльність адвоката відносяться виключно до осіб з вищою юридичною освітою, професійно здійснює захист і представляє інтереси сторін в процесах

будь-якого роду або надають юридичну допомогу і консультування.

До листопада 2011 року іспанські студенти, які отримали вищу юридичну освіту, автоматично мали право на вступ в місцеву колегію адвокатів без будь-яких додаткових вимог до кваліфікації або здачі іспитів. Це положення змінилося з 1 листопада 2011 року з набранням чинності Органічного закону «Про доступ до професії адвоката». Зазначений закон був прийнятий 30 жовтня 2006 року. Однак він передбачав п'ятирічний перехідний період перед його вступом, щоб студенти, які вже приступили до навчання за юридичною спеціальністю, могли скористатися можливістю отримати статус адвоката за «старими» вимогам.

Новий порядок отримання статусу адвоката встановлений Королівським декретом від 16 червня 2011 року, який був прийнятий на виконання положень Органічного закону 2006 року.

Відповідно до нової процедури випускники юридичних факультетів зобов'язані пройти необхідну практику і скласти державний іспит для отримання статусу адвоката. В цілому, згідно зі статтею 17 Королівського декрету 2011 року, для здобувачів висуваються такі вимоги: а) наявність вищої освіти (*Licenciado en Derecho* («диплом юриста»), *Graduado en Derecho* («закінчив юридичний факультет») або рівноцінна ступінь); б) проходження 2-річної підготовчої практики, навчаючись протягом якої особа не може отримувати заробітну плату, проте може бути надано стипендію юридичної фірми; в) складання державного іспиту [3, с. 32].

Важливу роль в процесі правового регулювання діяльності адвокатів в Іспанії відіграє право Європейського Союзу. Зокрема, комунітарні норми регулюють питання, пов'язані з доступом на іспанський ринок юридичних послуг іноземних фахівців з країн-членів ЄС. Головним правовим інструментом в цій сфері виступає Директива 98/5/ЄС 1998 року [4]. Іспанія імплементувала зазначену комунітарну Директиву за допомогою прийняття Королівського декрету 936/2001 від 3 серпня 2001 року.

Директива передбачила можливість здійснення адвокатської діяльності для громадян ЄС, Європейської економічної зони і Швейцарії у всіх державах-учасниках при дотриманні відповідних національних кваліфікаційних вимог. Громадяни, які хочуть займатися адвокатською діяльністю на постійній основі в Іспанії, повинні бути зареєстровані у відповідній територіальній колегії адвокатів, в межах територіальної сфери діяльності якої вони мають постійне місце проживання. Після 3 років практики в Іспанії вони мають право на перекваліфікацію та отримання статусу іспанського *Abogado* (адвоката) [4]. Цікаво також те, що в Іспанії не існує офіційної спеціалізації адвокатів за галузями права.

Професія адвоката (*Rechtsanwalt*) в Німеччині завжди вважалася дуже престижною і викликала

особливу повагу. Якщо вірити статистичним даним, за популярністю у населення адвокати займаються почесний другий щабель, поступаючись лише лікарям.

Вимоги, які ставляться до кандидатів у адвокати Німеччини, полягають у наступному. До адвокатської діяльності допускається лише та особа, яка відповідно до Закону «Про суддів» визнається придатною до виконання суддівських обов'язків.

У Німеччині не має іспиту для отримання статусу адвоката, проте процес отримання юридичної освіти вважається одним із найскладніших. Всім бажаючим займатися адвокатською діяльністю необхідно скласти два державних іспити. Перший державний іспит щорічно не складають приблизно 30% студентів, другий — 15% студентів. Після повторно невдалого іспиту (першого або другого) двері в юриспруденцію в Німеччині зачинені назавжди.

Студенти, які успішно склали перший державний іспит, називаються дипломованими юристами (*Diplom-Jurist*) і мають право продовжити навчання в так званому референдаріаті. Референдаріат являє собою дволітнє практичне навчання юристів при одному з 24 Вищих земельних судів (*Oberlandesgericht*) Німеччини, де особа проходить практику в усіх установах судової системи (суді, прокуратурі, нотаріаті, адвокатурі) як стажист-службовець. Заробітну плату в цей період особа отримує з фонду місцевих органів управління. Після такого стажування складається другий державний іспит (*Zweite Juristische Staatsprüfung*), що дає право обіймати посаду нотаріуса, судді, прокурора або адвоката. Такий підхід спрямований на те, щоб ознайомити майбутнього поборника законів з роботою всієї системи юстиції зсередини, надавши можливість обрати найбільш прийнятну для себе сферу діяльності.

Крім двох складених державних іспитів, Федеральним законом про адвокатуру Німеччини (*Bundesrechtsanwaltsordnung = BRAO*) [5] передбачені певні вимоги, що пред'являються до юриста, який бажає займатися адвокатською діяльністю. Відповідно до § 7 цього закону, претендент не буде допущений до адвокатської практики, якщо він: за рішенням Федерального конституційного суду був позбавлений основних цивільних прав; рішенням суду позбавлений права займати державні посади; рішенням суду був виключений з адвокатури; рішенням дисциплінарного суду був звільнений з правоохоронних органів; був звинувачений в скоєнні вчинку, негідного адвокатського звання; протизаконним способом бере участь в боротьбі проти існуючого в Німеччині суспільного устрою; внаслідок своїх фізичних недоліків або слабкості духовних сил тривалий час не в змозі належним чином виконувати адвокатські функції; займається діяльністю, не сумісною з професією і репутацією адвоката; рішенням суду обмежений в праві розпоряджатися

своєю власністю; є суддею або державним службовцем (за винятком тих випадків, коли ці функції виконуються на громадських засадах) [6].

Особа, яка відповідає зазначеним вимогам, звертається із заявою в управління юстиції тієї землі (адміністративно-територіальна одиниця ФРН), де постійно проживає. Особі, яка отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю зазвичай дозволяється практикувати лише в певному загальному суді (здійснюють цивільну та кримінальну юрисдикцію) тієї землі, де він зареєстрований.

Адвокат, що володіє спеціальними знаннями і досвідом у певній галузі права, може претендувати на титул «спеціалізованого адвоката» (*Fachanwalt*). Таке звання можна отримати з адміністративного, фінансового, трудового і соціального права, а також в інших галузях. При цьому можна спеціалізуватися в декількох галузях права, але не більше трьох. Щоб отримати вказане звання необхідно мати трирічний стаж роботи у відповідній галузі протягом останніх шести років. Рішення про присвоєння звання приймає Рада палати адвокатів землі після вивчення Комітетом Палати заяви адвоката і поданих ним доказів наявності у нього необхідних досвіду і знання у відповідній галузі (галузях) права [7].

До речі, у законодавчих актах щодо адвокатури Німеччини та Іспанії записано, що адвокатура є *інститутом публічного права*. Поняття адвокатури в Німеччині визначається Федеральним положенням про адвокатуру як незалежна організація у системі правосуддя, а *адвокати як вільні підприємці* [8, с. 8].

Представляє особливий інтерес аналіз вимог, що ставляться до кандидатів у адвокати в парламентській **Республіці Італія** в сучасний історичний період.

Статус адвоката в Італії регламентується Законом про адвокатуру та адвокатську діяльність в Італії від 31 грудня 2012 року № 247, який набув чинності 02 лютого 2013 року. Цей закон став своєрідним поштовхом для Італії і результатом п'ятирічної реформи. Новий закон значно відрізняється від Королівського Декрету-Закону № 1578/1933, який раніше регулював адвокатську діяльність. З прийняттям у 2012 році закону, адвокатська діяльність зазнала ряд істотних змін, деякі з яких посилили були норми і правила, а деякі навпаки — дають послаблення в ряді питань.

В Італії набути статусу адвоката можуть громадяни Італії і країн ЄС. Громадяни держав, що не входять в ЄС, можуть стати адвокатами при дотриманні кількох умов: при отриманні ступеня бакалавра за юридичною спеціалізацією в італійському університеті, а також складання кваліфікаційного іспиту. Законодавством Італії також регламентовані вимоги, яким повинен відповідати кандидат: 1) мати диплом бакалавра, магістра або вчену ступінь з юриспруденції; 2) пройти протягом півтора

роки практику у адвоката, допущеного до професії; 3) отримати сертифікат про проходження практики у відповідній раді; 4) скласти кваліфікаційний іспит з адвокатури [9].

Частиною статусу адвоката є його практика, яку необхідно пройти кандидату в Італії. Щоб стати практикантом, кандидату необхідно зареєструватися в реєстрі практикантів. У разі перерви в практиці більш ніж на 6 місяців претендент виключається з реєстру практикантів. Найчастіше ними є студенти, яким дозволено практикуватися в різних конторах і перші 6 місяців з покладених 18 не оплачуються, на відміну від решти. Кожні півроку претендент повинен проходити атестацію і в кожному семестрі брати участь в 20 судових засіданнях у цивільних і кримінальних справах, захистити 4 реферати з права.

Кваліфікаційний іспит в Італії складається з 4 частин, 3 з яких присвячені письмовим завданням, а одне випробування — усне. Письмові випробування проводяться в грудні місяці і являють собою підготовку мотивованого висновку з цивільного та кримінального права (два завдання на вибір) і судового акту. Після чого в апеляційному суді публікуються результати минулих письмових випробувань. Потім, через 30 днів проводиться усне випробування. Далі або присвоюється статус адвоката і робиться запис у реєстрі з прийняттям присяги, або претенденту відмовляють. Нову спробу можна зробити лише після сплину року [10, с. 28–29].

В адвокатури Італії існує спеціалізація. Адвокат визнається спеціалістом у певній галузі права, якщо він пройшов дворічне навчання (підвищення кваліфікації), отримав атестат, а також має вісім років загального адвокатського «стажу» і п'ятирічний досвід роботи за обраною спеціалізацією.

Які ж реалії доступу до професії адвоката в **Україні**? В процесі реформування системи правосуддя та адвокатури, як суміжного інституту, нагальним залишається питання удосконалення системи доступу до адвокатської діяльності.

Правову основу діяльності адвокатури в Україні складають Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інші законодавчі акти України. До останньої групи належать Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, що ратифікована Україною 17 липня 1997 року; процесуальне законодавство України, наприклад, КПК України, КАС України тощо.

Основний Закон України визначає, що найвищою юридичною гарантією прав і свобод людини є судовий захист, а отже, кожен має право на правову допомогу. Відповідно до статті 131–2 Конституції України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура, незалежність якої гарантується [11].

Доступ до професії адвоката є симбіозом вимог, передбачених статтею 6 Закону України «Про ад-

вокатуру та адвокатську діяльність». Це, по-перше, те, що адвокатом може бути лише фізична особа, по-друге, наявність повної вищої юридичної освіти, по-третє, наявність стажу роботи у галузі права не менше 2 років, а також володіння державною мовою, складання кваліфікаційного іспиту, стажування (окрім тих випадків, які встановлює цей Закон — помічники адвокатів), складання присяги і, як наслідок, отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Щодо обмежень, то це робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»; військова або альтернативна (невійськова) служба; нотаріальна діяльність; судово-експертна діяльність, які є несумісними з адвокатською діяльністю, відповідно до статті 7 Закону, а також не може бути адвокатом особа, яка має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною; позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, — протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, — протягом трьох років з дня такого звільнення.

У той же час дещо незрозумілим є питання про наявність повної вищої юридичної освіти, оскільки чинний вже більше 6 років Закон України «Про вищу освіту» не апелює поняттям «повна вища освіта». Статтею 5 Закону визначено чотири рівні вищої освіти (початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти, перший (бакалаврський) рівень, другий (магістерський) рівень, третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий рівень) [12]. Таким чином, необхідним є внесення змін до статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у частині вимог щодо наявності вищої юридичної освіти в осіб, які можуть здійснювати адвокатську діяльність. Зокрема, необхідно зазначити, що під вищою юридичною освітою у контексті статті 6 названого Закону слід розуміти другий (магістерський) рівень вищої юридичної освіти, отриманий в Україні, а також вищу юридичну освіту відповідного рівня, здобуту в іноземних державах та визнану в Україні в установленому законом порядку. Наявність саме магістерського рівня вищої освіти як однієї з вимог доступу до адвокатської професії обґрунтовується особливістю адвокатської професії як однієї з важливих для суспільства професій, що передбачає наявність у особи-адвоката відповідного комплексу навичок, знань та вмінь.

Чисельні дискусії точаться навколо стажу в галузі права — який саме стаж вважати юридичним? Проект Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 9055 в статті 6 пропонує стажем роботи в галузі права вважати стаж роботи особи як стажера адвоката та (або) на посаді судді, прокурора [13]. В рамках уніфікації юридичної професії така пропозиція вважається доцільною з урахуванням деяких доповнень. А саме, додати до цього переліку стаж діяльності приватного нотаріуса або на посаді державного нотаріуса, та за аналогією з доступом до професії судді (ст.ст. 28,38 Закону України «Про судоустрій та статус суддів») [14] науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права.

Наступним етапом набуття статусу адвоката є проходження стажування. Стаття 10 чинного Закону наголошує: стажування полягає в перевірці готовності особи, яка отримала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, самостійно здійснювати адвокатську діяльність. Стажування здійснюється протягом шести місяців під керівництвом адвоката за направленням ради адвокатів регіону. Від проходження стажування звільнюються особи, які на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше одного року за останні два роки.

Закон закріплює строк проходження стажування шість місяців. Звертаючись до досвіду зарубіжних країн, можна зробити висновок, що це самий короткий строк. Наприклад в Італії — рік, у Франції та Німеччині — два роки, в Австрії — п'ять. Вважається за доцільне збільшити строк стажування в Україні до одного року, залишити звільнення від проходження стажування помічником адвоката, натомість зарахувати в якості стажування стаж на посаді судді, прокурора та стаж наукової роботи у сфері права, зобов'язавши проходити таких осіб стажування на протязі трьох місяців.

Також варто зазначити, що проходження стажування в Україні після кваліфікаційного іспиту можна визнати як позитив лише у тому випадку, коли буде врегульовано питання надання перехідного періоду, як, наприклад це було зроблено в Іспанії. Зокрема, необхідно визначити можливість надання доступу до адвокатської професії особам, які до внесення відповідних змін були юрисконсультами і юристами-підприємцями, що надавали послуги з представництва інтересів у судах та були помічниками адвоката. Це обумовлено в першу чергу тим, що у таких осіб досить кваліфікації і досвіду для успішного складання кваліфікаційного іспиту та набуття статусу адвоката, а також необхідністю врахування інтересів осіб, які провадили свою діяльність з метою отримання доступу до адвокатської діяльності і виконували вимоги чинного законодавства. Важливо передбачити «спеціальний» період допуску до адвокатської професії.

Висновок. Статус адвокатів в європейських країнах завжди залежав від багатьох факторів становища самої держави. Так, чим більш вільним є політичний устрій країни, тим меншим є тиск на адвокатів з боку держави, чим досконалішим є законодавство країни про судоустрій, тим більше забезпечено належне становище адвокатів у державі. Спостережуваний і проаналізований нами досвід Італії, Іспанії, Німеччини показує різні форми організації доступу до професії адвоката у ЄС.

На підставі викладеного у статті можна зробити висновок щодо необхідності реформування інституту набуття статусу адвоката, внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що будуть враховувати вищенаведені пропозиції та найкращі здобутки держав ЄС стосовно спірних питань вищої освіти, стажу у сфері права та стажування.

Література

1. Горниг Г., Витвицкая О. Право Европейского Союза. Петербург, 2005. 256 с.
2. Конституция Королевства Испании // Правовая библиотека legalns.com. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf> (дата звернення 08.11.2020).
3. Бринадин И. И. Институт адвокатуры в Испании / И. И. Бринадин // Евразийская адвокатура. 2013. № 2 (3). С. 31–34.
4. Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained // OJ L 77. 1998. 14.3. PP. 36–43.
5. Bundesrechtsanwaltsordnung. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/brao/> (дата звернення 08.11.2020).
6. Деппа М. Адвокатура в Германии. URL: https://zakon.ru/blog/2017/6/26/advokatura_v_germanii (дата звернення 08.11.2020).
7. Юрьев С. С. Адвокатура России: учебник для академического бакалавриата. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2016. 448 с. URL: https://stud.com.ua/42135/pravo/organizatsiya_advokaturi_kordonom#93
8. Вільчик Т. Б. Конституційно-правовий статус адвокатури України. Теорія і практика правознавства. 2015. Вип. 2 (8). С. 1–13.

9. Организация адвокатуры Италии. Адвокатура России. Учебные материалы для студентов. URL: http://studme.org/42137/pravo/organizatsiya_advokatury_italii (дата звернення: 09.11.2020).

10. Острякова К. С. Статус адвоката в России и Италии. Российское законодательство: современное состояние и перспективы развития: сборник научных трудов IV Всероссийской студенческой научной конференции (Вологда, 25 апр. 2016 г.), посвящ. 85-летию Университета имени О. Е. Кутафина. Сев.-Зап. ин-т (Филиал) ун-та им. О. Е. Кутафина (МГЮА). Вологда: Сад-огород, 2017. 704 с.

11. Конституція України: від 28 червня 1996 року. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 08.11.2020).

12. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 08.11.2020).

13. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 03.07.2020 № 5076-VI. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557 (дата звернення: 08.11.2020)

14. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 08.11.2020)

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 17(97)

2 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2020

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12

Контактний телефон: +38 (067) 401-8435

E-mail: editor@inter-nauka.com

www.inter-nauka.com

Підписано до друку 15.11.2020. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.

Умовно-друкованих аркушів 6,05. Тираж 100.

Замовлення № 398. Ціна договірна.

Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.